

Mobbing mezi pedagogickými pracovníky na základní škole

Veronika Mlčáková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Mlčáková**
Osobní číslo: **H11951**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Mobbing mezi pedagogickými pracovníky na základní škole**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rizikového a problémového chování, mobbingu a školního prostředí.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

KRATZ, Hans-Jürgen. Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2005, 131 s. ISBN 80-7261-127-5.

FEHLAU, Eberhard G. Konflikty v práci: jak se vypořádat s konfliktními situacemi a lidmi. Praha: Grada Publishing, 2003, 108 s. ISBN 80-247-0533-8.

SVOBODOVÁ, Lenka. Nenechte se šikanovat kolegy: mobbing – skrytá hrozba. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 108 s. ISBN 978-80-247-2474-4.

HUBER, Brigitte. Psychický teror na pracovišti: Mobbing. Martin: Neografia, 1995, 143 s. ISBN 80-85186-62-4.

ČECH, Tomáš. Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol: škola a zdraví pro 21. století, 2011. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD, 2011, 255 s. ISBN 978-80-210-5448-6.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jana Kitliňská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

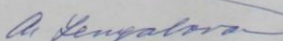
Datum zadání bakalářské práce:

20. ledna 2014

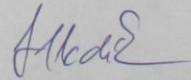
Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 20. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 30.4.2014

Miloslav Kovec

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, učiní-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídáne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce pojednává o šikaně na pracovišti, tzv. mobbingu, a jeho rozšíření mezi pedagogickými pracovníky na základní škole. Vysvětluje, co je to mobbing jako takový, jak k němu dochází a jak jemu předcházet. V teoretické části se bakalářská práce bude zabývat situacemi, které mohou zapříčinit vznik mobbingu, ať už to je agrese nebo násilí, dále vysvětlí pojem šikana. Avšak především se zaměří na vysvětlení samotného pojmu mobbing, jeho formami, oběťmi a agresory, tzv. mobbery, a na jeho rozšířenost ve společnosti. Zaměří se i na prevenci proti mobbingu. V části praktické, se tato bakalářská práce zaměří na výskyt mobbingu ve školství, na předešlé výzkumy v tomto oboru a na zhodnocení situace výskytu mobbingu ve školství na základě výzkumného souboru. Dále pak potvrdí, či naopak vyvrátí daný výzkumný cíl.

Klíčová slova: mobbing, šikana, konflikt, základní škola, pedagogický pracovník, mobber, oběť, prevence

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with bullying on a workplace, so-called mobbing and its expansion among pedagogical workers in a primary school. It explains what is mobbing, how it happens and how to prevent this. In its theoretical part, the bachelor thesis will deal with situations, that can cause beginning of mobbing, this may be aggression or violence; then, it will explain the term bullying. However, first it will aim at explanation of the term mobbing, at its forms, casualties and aggressors, so-called mobbers, and at its extension in our society. It will also aim at prevention against mobbing. In its practical part, this bachelor thesis will focus on occurrence of mobbing in education, on previous researches in this field and it will also assess the situation of mobbing occurrence in education based on the research file. Further it will confirm or certify or rebut this research aim.

Keywords: mobbing, bullying, conflict, primary school, pedagogice worker, mobber, casulty,prevention

Motto:

„Děkuji za nezdar, ten naučí mne pít, abych mohl přinést dar, byť nezbývalo síly. Pro sladkost usnutí, děkuji za únavu, za ohně vzplanutí, i za šumění splavu. Děkuji za žízeň, jež slabost probudila, děkuji za trýzeň, jež zdokonalí díla.“

Karel Kryl

Děkuji paní Mgr. Janě Kitliňské, Ph.D za odborné vedení, rady a pomoc při zpracování této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Veronika Mlčáková

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RIZIKOVÉ A PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ	12
1.1 AGRESE	13
1.2 NÁSILÍ	17
1.3 ŠIKANA	20
2 MOBBING	23
2.1 FÁZE MOBBINGU	26
2.1.1 Následky mobbingu	28
2.2 PŘÍČINY VZNIKU	30
2.2.1 Mobber	32
2.2.2 Oběť	34
2.3 PREVENCE MOBBINGU	36
2.4 STÁVAJÍCÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ MOBBINGU.....	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	42
3 CÍL VÝZKUMU	43
3.1 DÍLČÍ CÍLE	43
4 FORMULACE PROBLÉMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ	44
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	44
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
4.3 FORMULACE HYPOTÉZ.....	44
4.4 DEFINICE PROMĚNNÝCH	44
5 METODA SBĚRU DAT	45
5.1 VÝZKUMNÝ SOUBOR	45
5.2 DRUH VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO VZORKU	45
5.3 ROZSAH VÝBĚRU	46
6 ANALÝZA DAT	48
6.1 CHARAKTERISTIKA OSLOVENÝCH ZÁKLADNÍCH ŠKOL.....	48
6.1.1 Základní škola „1“	48
6.1.2 Základní škola „2“	50
6.1.3 Základní škola „3“	52
6.1.4 Základní škola „4“	53
6.1.5 Základní škola „5“	55
6.2 OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ	58
6.3 DESKRIPTIVNÍ ANALÝZA	62
6.4 SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	68
6.5 ZÁVĚRY A DISKUZE	70
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	75

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK.....	77
SEZNAM PŘÍLOH.....	78
PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK.....	79

ÚVOD

Téma mobbing na základních školách, jsme si vybrali z toho důvodu, že se v České Republice tomuto tématu moc lidí nevěnuje a spousta lidí ani neví, co ve skutečnosti samotný pojem mobbing znamená. Dalším důvodem výběru tohoto tématu je fakt, že jsme se, se situací spojenou s mobbingem setkali, i když ne přímo, ale jen jakožto svědci, kteří měli tu možnost si vyslechnout události a okolnosti této situace a přispět k jejímu řešení pomocí našeho vlastního názoru a náhledu na ni.

Jestliže se ve vzpomínkách vrátíme k této události, můžeme z hlediska projevům a fázím mobbingu říci, že daná situace dopadla dobře, vzhledem k tomu, že nikdo nemá stálé psychické problémy, které můžou pozdější fáze mobbingu způsobit. I když bylo pár osob donuceno opustit zaměstnání, ať již ze svého zdravého rozhodnutí nebo na doporučení vedení, dá se tato situace považovat za příběh s dobrým koncem, neboť takový konec u mobbingu není pravidlem a mohou nastat mnohem horší případy, které budou uvedeny v následujících kapitolách.

V teoretické části se bakalářská práce bude zabývat o problémové a rizikové chování, protože takový přesně mobbing je, rizikový a problémový. Postupně se budeme dostávat od širších pojmů, jako jsou například násilí a agrese, které předchází mobbingu, přes vymezení šikany, která se často zaměňuje a ztotožňuje s mobbingem, až k samotnému vymezení mobbingu. V této části si nejprve představíme samotný pojem mobbing, jehož vymezení není v českých zdrojích snadná práce, a zároveň se zaměříme na porovnání vymezení mobbingu u českých i zahraničních autorů. Nesmíme opomenout na fáze mobbingu, jež jsou důležitou informací pro správné rozpoznání mobbingové situace a také prvním krokem včasného zakročení proti těmto situacím. V neposlední řadě si uvedeme možné následky mobbingu a také popíšeme oběti a aktéry mobbingu, kterým se v mobbingové terminologii říká mobbeři.

V praktické části se zaměříme na osobní zkušenosti s mobbingem u pedagogů základních škol ve Zlínském kraji. Nejprve tedy zjistíme výskyt mobbingu na těchto základních školách a poté budeme zkoumat jednotlivé názory a zkušenosti pedagogů, kteří se ať už se své vlastní zkušenosti setkali s mobbingem nebo o něm mají informace pouze z doslechu. S tímto souvisí i další otázka, kde se budeme pedagogů ptát, zda vůbec někdy slyšeli o pojmu mobbing.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RIZIKOVÉ A PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ

V následující kapitole se budeme věnovat rizikovému a problémovému chování, jakožto chování, které není normální a považuje se za všeobecně společensky nežádoucí jev. V jednotlivých podkapitolách si dále popíšeme jednotlivé druhy tohoto chování, a to především agresi, násilí a šikanu, která nás pro naši práci zajímá nejvíce.

Dříve se rizikové a problémové chování nazývalo sociálně patologickými jevy, ovšem v současné době je přesnější označení právě rizikové a problémové chování. „Jsou v něm zahrnovány všechny sankcionované formy a podoby deviantního chování a studium příčiny jeho vzniku.“ (Vykopalová, 2002, s. 9)

Rizikové a problémové chování je to, které neodpovídá společenským normám a ohrožuje zdraví a bezpečnost jak agresora, tak i oběti, a ovlivňuje ho několik přístupů. Jak uvádí Vykopalová (2002, s. 9), využívají se přístupy biologické, psychoanalytické, sociologické, komplementární a vícefaktorové. Takové chování může vést k poškozování zdraví jedince i prostředí, ve kterém žije. Pokud se nezačne včas řešit prevence tohoto chování, může to pak vést k různým poruchám osobnosti, v tom nejhorším případě až k určité deformaci jedince a jeho okolí.

Jestliže se zaměříme na rozdělení tohoto sousloví a budeme se snažit, si vymezit každý pojem zvlášť, najdeme, že v pojmu rizikové chování „rozumíme chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost.“ (Miovský, Zapletalová, 2006, cit. podle Miovský a kol., 2010, s. 23) S takovým typem chování se můžeme setkat u dětí, mládeže i dospělých jedinců a má několik vymezení, podle kterých můžeme takové chování identifikovat. „Rizikové chování je pojem odkazující ke komplexní kategorii chování, jímž se zabývají sociální a medicínské vědní obory, a který obvykle zahrnuje: interpersonální agresivní chování (rasovou nesnášenlivost,...), delikventní chování ve vztahu k hmotnému majetku (krádeže,...), rizikové zdravotní návyky (pití alkoholu, kouření,...), sexuální chování (promiskuita, nechráněný pohlavní styk,...) atd.“ (Miovský a kol, 2010, s. 30)

S pojmem problémové chování se v dnešní době setkáváme především ve spojitosti s dětmi a mládeží, která se vyznačuje určitým druhem problematického jednání. „Problémové chování dětí k rodičům se stává téměř každodenním doprovodným jevem současného společenského života, který můžeme registrovat v nákupních centrech, v hromadných dopravních prostředcích, v ordinacích, restauracích, kinech atd., kdy synové

a dcery neuposlechnou ani několikrát důrazně opakované příkazy a zákazy, vynucují si nátlakem prosazení svých přání, vyrušují, jsou vulgární, ničí zařízení, atd., a to i přesto, že jsou pod dohledem rodičů.“ (Navrátil, Mattioli, 2011, s. 9)

Jak už jsme si uvedly, rizikové problémové chování je vždy negativní, a negativně i působí na člověka. K tomuto druhu chování se úzce váže ještě jeden druh chování, které je sice svou podstatnou špatné, ale ne vždy je takové chování považováno za negativní. Takové chování nazýváme sociální deviace. „Sociální deviace je způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě, jež je akceptovaná populací. Za sociální deviaci je považováno narušení jakékoliv sociální normy.“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 14) „Deviace je obecně definována jako kterákoli odchylka od normální struktury či funkce. Na rozdíl od sociální patologie je pojem deviace hodnotově a emocionálně neutrální.“ (Hrčka, 2001 cit. podle Fischer, Škoda, 2009, s. 14)

Do pojmu rizikové a problémové chování se řadí různé druhy patologického jednání, které mají svůj specifický vývoj, průběh a odlišné následky. Některé druhy takového jednání může jedinci ublížit méně, druhé zase více, ale nic se stále nemění na tom, že všechny druhy tohoto negativního jednání a chování, nejsou společností akceptovány, a mohou vážně porušit rodinné, pracovní a sociální vztahy ve společnosti.

1.1 Agrese

Určit jednoznačnou nebo jedinou definici pojmu agrese není jednoduché, i když každý člověk na Zemi se s agresí setkal a nejednou určitě pocítil agresivní chování i sám na sobě, zejména v době, kdy se mu nepodařila nějaká práce nebo činnost, kterou momentálně prováděl. Ale agrese má mnoho podob. „Označuje jednak ubližování a poškozování, avšak jako agresivní (často s pozitivním podtónem) se označuje i ofenzivní chování sportovce či podnikatele.“ (Výrost, Slaměník, 1997, s. 315) Tato definice by se dala označit jako mírně zvolený popis negativní situace. Jestliže se zaměříme na jiné autory, můžeme se setkat s mnohem radikálnějšími názory. „Agresí rozumíme destruktivní chování, směřující k fyzickému (brachiálnímu), slovnímu (urážka, pomluva) nebo symbolickému (pomocí gest) útoku vůči jinému jedinci (předmětu).“ (Spurný, 1996, s. 17)

Ovšem agrese nemusí být a také není jen negativní jev, za kterým si každý představí jen hněv a zlobu. Bohužel, tzv. lepší strážce agrese, nebo zkoumáním komplexnosti tohoto chování, se věnuje jen málo autorů. Jak uvádí Frielingsdorf (2000, s. 5), jsou to například

autoři Schellenbaum, Tillich nebo Thomson, kteří chápou agresi jako celek, a chtějí nalézt dlouhodobé řešení její problematiky. „V sociální psychologii se ofenzivní, dynamické, energické, sebeprosazující chování, bez snahy ublížit jiné osobě, označuje jako asertivita.“ (Výrost, Slaměník 1997, s. 315)

Jestliže se zaměříme na vznik agrese, existují dvě základní teorie. „Psychobiologický směr (Lorenz, Portmann a také Freud a psychoanalýza) považuje agrese za vrozené a endogenní faktory.“ (Frielingsdorf, 2000, s. 10) Naproti tomu je „hypotéza frustrace – agrese (Dollard, Miller, Sears) považuje agresi za důsledek frustrace.“ (Frielingsdorf, 2000, s. 10)

Agrese má mnoho podob. Záleží jak ji v tu danou dobu, ten daný člověk pojme. Pokud by se rozhodl vyjevit agresivní chování na druhého člověka, „agrese pak může být chápána jako násilné narušení práv jiného člověka, jako ofenzivní jednání nebo procedura, ale také jako asertivní jednání. (Čermák, 1999, s. 9) Takovou agresi můžeme považovat jako první typ rozdělení agresivního chování. Podle Výrosta a Slaměníka (1997, s. 315) se agresivita spojuje s napadením jiné osoby už z tradičních představ, ale do takového chování patří i poškození majetku jiné osoby nebo psychické zranění jiné osoby, kde můžeme řadit například ponižování, zastrasování, zesměšňování apod.

Každý autor, který se zabývá problematikou agrese a agresivního chování, považuje za agresi jiné chování a uvažování člověka než jeho kolega v jiné publikaci. Proto se můžeme setkat s mnoha definicemi a každá může pojednávat o jiném typu projevu člověka nebo situace, která je popisována jako agresivní. „Agrese je někdy chápána jako nutný základ intelektuálního vývoje člověka, nezbytný předpoklad k získání nezávislosti a jeho hrdosti.“ (Berkowitz, 1994, cit. podle Čermák, 1999, s. 9) Jiný autor naopak uvádí, že „agrese je pojímána jako chování bez motivace, tj. jako udílení škodlivých stimulů druhému člověku.“ (Buss, 1961, cit. podle Čermák, 1999, s. 9) A poslední definice agrese, kterou si uvedeme uvádí, že „mnoho lidí označuje za agresi chování, které není v souladu se schvalovanými sociálními pravidly.“ (Bandura, 1971, cit. podle Čermák, 1999, s. 9)

Celá tato podkapitola se zaměřuje na agresi a vše co je s ní spojené, proto je dobré si objasnit i ostatní pojmy, které úzce souvisí s agresivním chováním. Nejčastěji se můžeme setkat, a v předchozích řádcích jsme se i setkali s pojmem agresivita. „Agresivitou je původně vyjadřování (projevování) agrese. V těchto intencích je agresivita tendencí vykonat agresivní čin, chovat se agresivně, je tendencí záměrně ubližovat. Přesněji je možné

agresivitu charakterizovat jako relativně perzistentní pohotovost, nebo predispozici konat agresi v různých typech situací.“ (Berkowitz, 1993, cit. podle Výrost, Slaměník 1997, s. 316) Ovšem slovo agresivita není jediný pojem, který se vyskytuje nebo může vyskytovat společně s pojmem agrese. Tímto slovem je hostilita. „Zatímco agrese i agresivita se váží na konkrétní ublížení (ubližování), hostilita je všeobecným nepřátelským (negativním) postojem vůči lidem.“ (Berkowitz, 1993, cit. podle Výrost, Slaměník 1997, s. 316)

Vzhledem k tomu, že jsme si uvedli mnoho typů definic a také spoustu odlišných názorů na to, co vůbec agrese a agresivita je, je jasné, že průběh samotné agrese a agresivního chování nemá stejný průběh, ale liší se ve svém provedení, i ve svých následcích. Proto je na místě, uvést si různé podoby agrese, se kterými se můžeme setkat. Podle Čermáka (1999, s. 10) je nejčastější rozdělení agrese na instrumentální a emocionální. „Instrumentální agrese je prostředkem, jak dosáhnout vnějšího cíle.“ (Čermák, 1999, s. 10) „Emocionální agrese (nebo také zlostná, hněvivá, afektivní nebo hostilní) je charakteristická přítomností silné negativní emoce, většinou hněvu, a agrese není prostředkem, ale cílem sama o sobě.“ (Čermák, 1999, s. 10) Výrost a Slaměník (1997, s. 317) ve své publikaci uvádějí stejné rozdělení agrese, jako Čermák. „Afektivně agresivní jedinec ze svého hlediska jen reaguje na jistý podnět, který v něm vyvolává hostilis, silná negativní emocionální stav (zlost) a impulzivní reakci ve sféře verbálního nebo fyzického chování.“ (Výrost, Slaměník 1997, s. 318)

V poslední době se uvádí ještě další, třetí rozdělení agrese, a to je tyranizování, nebo někdy také uváděno jako šikanování. „Tyranizování je charakterizované opakovaným ubližováním během jistého časového období, přičemž jeho typickým znakem je nerovnost v síle (moci) tyranizátora a jeho oběti, který způsobuje, že se oběť neumí vůči opakovanému poškozování účinně bránit.“ (Olweus, 1992, cit. podle Výrost, Slaměník 1997, s. 318.)

Uvedli jsme si nejzákladnější a dá se říci, že i nejjednodušší rozdělení agrese, které nám určitě publikace nabízí, ale existují i jiné, rozšířenější rozdělení druhů agrese, které si v tuto chvíli uvedeme. Jak uvádí Čermák (1999, s. 10), existuje již poněkud starší, nýbrž stále užívaná klasifikace agrese, a to klasifikace podle Moyera. „Moyer rozděloval sedm různých druhů agrese na základě odlišností v podnětových a fyziologických zdrojích. Přestože je založena na studiu chování zvířat, ukázala se, být pro porozumění lidské agrese, užitečnou.“ (Čermák, 1999, s. 10)

Jako první je uvedena predátorská agrese, která je útočným chováním zvířete proti přirozené kořisti. Jde o mezidruhový typ agrese, i když se vzácně vyskytne i mezi příslušníky stejného druhu. Druhá uvedená je agrese mezi samci, což je vnitrodruhová agrese sloužící k nastolení hierarchie dominantních a submisivních samců ve skupině. Třetí místo v tomto rozdělení náleží agresi vyvolané strachem, která se vyskytuje v situaci, kdy není možný únik a která ohrožuje jedince. Čtvrtá je dráždivá agrese, která je vyvolána různými živými nebo neživými objekty. Dalším typem je mateřská agrese, což znázorňuje reakci matky v situaci ohrožení jejího mláděte. Dále je uvedena sexuální agrese, která je vyvolaná stejnými podněty, které jsou příčinou sexuálních reakcí. Poslední typem tohoto rozdělení je agrese jako obrana teritoria, která se objevuje jako reakce na narušení již vymezeného území. (Čermák, 1999, s. 10)

Poslední rozdělení agrese, které si uvedeme, se na první pohled může zdát jako rozdělení logické, což souhlasí, ale také jako rozdělení jednoduché, což nemusí být shodou okolností tak úplně pravda. Patří sem rozdělení na přímou a nepřímou agresi jak uvádí Čermák (1999, s. 11) a také rozdělení na fyzickou a verbální agresi. Tyto rozdělení se navzájem propojují, z čehož vzniká rozdělení na fyzicky přímou agresi a na verbálně přímo agresi. „Agrese bývá také nepřímá, a to tehdy, jestliže se člověk obává trestu za agresi přímou nebo jestliže tuto přímou agresi povaha dané sociální situace znemožňuje. Projevem nepřímé fyzické agrese je pak například ničení majetku náležejícího objektu agrese. Nepřímou verbální agresi představují například pomlvy, hostilní poznámky a žerty.“ (Čermák, 1999, s. 11)

V poslední části této podkapitoly se zaměříme na důležitou součást agrese, a to jsou předpoklady, které způsobují agresivní a hostilní chování. Jsou to především biologické předpoklady, které se dále mohou dělit ještě na další faktory, které agresivní chování vysvětlují ještě z užšího hlediska. „Dosavadní poznatky poukazují na to, že agresi jako komplexní chování řídí jistá oblast mozku.“ (Výrost, Slaměník 1997, s. 322) Proto se, jak uvádějí Výrost a Slaměník (1997, s. 322), dává do kontextu s biologickou determinací agrese dědičnost, jako zdroj interindividuálních rozdílů. Podle Čermáka (1999, s. 15) se biologické předpoklady dělí dále na hereditu, fyziologické, neurofyziologické a chemické mechanismy agrese. Heredita souvisí s dědičností, takže se autoři opět shodují ve svých rozděleních, biologických předpokladech agrese. Výrost ve své publikaci k biologickým vlivům přidává ještě vlivy biochemického charakteru, kdy „význam a charakter biochemického pozadí agrese dokumentuje chemické složení krve.“ (Výrost, Slaměník,

1997, s. 323) A také sociální učení, které „má své pozadí kromě vrozených dispozic i v naučeném repertoáru chování.“ (Výrost, Slaměník 1997, s. 323)

Dalším typem problémového a rizikového chování, jež si uvedeme, je násilí. Násilí velmi úzce souvisí s agresí a velmi pravděpodobné, že jestliže se objeví u člověka sklon k agresí, v brzké době u něj můžeme očekávat násilné chování vůči ostatním lidem.

1.2 Násilí

Násilí je jedním z nejčastějších projevů problémového chování a dalo by se s určitostí říci, že se s ním každý z nás denně setkává, ať už aktivně či pasivně. Chování, které podle našeho mínění považujeme za násilné, je velmi specifické, neboť každý z nás pocítuje násilné chování v jinou chvíli než ostatní. To, co se jednomu jedinci může zdát jako situace, která probíhá v pořádku a bez větších problémů, může druhému způsobovat bolest a psychickou újmu, neboť pro něj je taková situace už nepřijatelná. „o tom, co lze považovat za násilí, jak se projevuje, jaké jsou nejčastější příčiny jeho existence a zdali, a jak, je možno se mu bránit, se vedou filosofické, sociologické, politologické, antropologické, psychologické diskuze.“ (Spurný, 1996, s. 7) Pokud se tedy chceme vyvarovat násilného chování sami na sobě, neměli bychom takové jednání sami činit a vyhýbat se mu. „Násilí je úmyslné použití výhrůžek nebo skutečného fyzického či psychického nátlaku nebo strukturální moci po vlastní nebo jiné osobě, proti skupině nebo kolektivu, které vede buď konkrétně nebo s vysokou pravděpodobností ke zranění, smrti, psychické újmě, vadnému vývoji či ke ztrátám.“ (Herzog, 2009, s. 13)

Jak uvádí Spurný (1996, s. 7), mezi násilí řadíme veškeré konání, pomocí kterých si jedinec či skupina vytváří a upevňuje vztahy vůči sociálnímu okolí, a to způsobem, který může být vnímán, jako manipulativní až agresivní.

Je patrné, že násilí není prováděno pouze na člověku, ale násilí se vyskytuje i v dalších podobách, jako násilí na věcech, které se z odborného hlediska značí jako vandalismus, nebo také násilí na zvířatech, které bohužel není doposud natolik trestně stíháno, proto v posledních letech takové jednání narůstá. Specifickou skupinou je násilí páchané na vlastní osobě, čili sebepoškození, které v mnoha případech vede k sebevraždě. „Sebevražda a sebepoškození se zvláště silně tabuizují. Jedná se o nanejvýš individuální akty (v rámci interpretace konfliktů a prevence násilí jsou proto řešeny pouze nepřímo), které mají téměř vždy kolektivní a společenské příčiny.“ (Herzog, 2009, s. 13)

Samotný akt, činnost, kterou spatřujeme jako násilí, může být rozdělena ještě do několika dalších kategorií, které se od sebe liší svým prováděním, ale ve většině případů mají na jedince, oběť, stejný dopad. Podle Spurného (1996, s. 7) lze násilí dělit na agresi, což představuje verbální násilí, ale i fyzické a jak vůči osobám tak i předmětům, dále manipulaci, která je neagresivní, tzv. ohlupování, a jako poslední typ je kombinace těchto dvou způsobů.

Násilí také dělíme podle dlouhodobosti jeho trvání. „Setkáváme se s násilím působícím dlouhodobě (latentní, pokračující), situačním násilím v podobě postupně gradujících konfliktních situacích a násilím ve formě incidentů, tj. neočekávaných, náhlých, převážně násilných projevů s krátkým intenzivním průběhem.“ (Spurný, 1996, s. 8)

Ovšem naše práce se zabývá pouze násilím páchaným člověkem na jiného jedince, skupiny na jedince, nebo v některých případech i jedince na skupinu. Takového jednání se dopouští spíše jedinec na vyšším společenském a pracovním postavení a mohli jsme se s ním setkat hlavně v dřívějších letech, kdy byla nastolená diktatura či radikalismus.

Ač se s násilím setkáváme prakticky denně, sklony k samotnému činu, k samotnému násilí nemá každý z nás. Jak uvádí Herzog (2009, s. 14), není možné s určitostí vysvětlit, proč někdo tyto tendence k násilí má a druhý nikoli, a nelze tyto sklony ani předpovědět.

„Ve Světové zprávě o násilí a zdraví Světová zdravotnická organizace rozvádí „modely čtyř rovin“, který by mohl objasnit vznik násilí: individuální roviny, rovina vztahů, rovina kolektivu a rovina společenská.“ (Herzog, 2009, s. 14)

Do oblasti individuální roviny můžeme zařadit ty faktory, které ovlivňují chování jedince, což mohou být například biologické formy, působení hormonů, poruchy osobnosti, závislost na alkoholu či jiných návykových látkách, či dosažené vzdělání, ale také základní informace o člověku, jako jsou pohlaví a věk.

V rovině vztahů se zkoumají mezilidské vztahy, především ty úzké, jakožto k rodičům, sourozencům, nebo také k přátelům, partnerům nebo kolegům. Do této oblasti také patří zkušenosti s násilím, zanedbáváním, týráním nebo sexuálním zneužitím v dětství.

Oblast, která se zabývá sociálními vztahy a faktory, které se odehrávají v blízkém okolí, je rovina kolektivu. Dále zahrnuje také sociální klima na škole nebo zvýšenou nezaměstnanost.

Posledním modelem rovin je rovina společenská, která se vztahuje na sociální a kulturní normy. Zde mohou například patřit zkreslené představy mužů, kdy jsou ženy hodnoceny stejným měřítkem, postavení dětí a starých lidí a podobně. Herzog (2009, s. 14)

Pokud se zaměříme na následky násilí, je jasné, že následky nebudou na člověku zanechávat pozitivní reakce, nebo že oběti násilí budou bez psychických následků, doprovázenými nepříjemnými vzpomínkami na danou situaci. Ovšem psychická újma na zdraví není jediný negativní následek, který může násilí člověku způsobit. Násilí může způsobit například ztrátu na majetku nebo určitý typ zranění. Samozřejmě že člověka může postihnout i jakási ztráta zábran či nějaké osobní vlastnosti, kterou uznával až do situace (násilí), která ho přesvědčila, že pro zabránění negativní činnosti tato vlastnost nefunguje. Spurný (1996, s. 7) rozděluje následky násilí do čtyř kategorií. Jako první uvádí nehmotnou újmu, kdy jedinec hrozí oběti zneužitím osobních informací či pomluvou, druhý typ následku násilí uvádí hmotnou újmu, a to jak na majetku, tak finanční. Třetím typem uvádí fyzickou újmu, která může být charakterizována jako újma na zdraví, v tom horším případě, jako újma na životě. Poslední a zároveň nejčastější typem újmy je emocionální újma a její následky v podobě přetrvávajícího strachu a traumatizujících zkušeností. „Výsledky ukazují, že důsledkem déleodobějšího působení násilí na naši psychiku, může být: negativní, úzkostný pohled na svět; tendence přeceňovat reálné nebezpečí (vidíme je všude, ve všech situacích); snížení citlivosti vnímání a rozlišování násilných projevů; otupení, přivyknutí danému stavu; zvýšení tolerance k násilí, tendence omlouvat jeho projevy, bagatelizovat důsledky; zařazení prvků násilí do repertoáru chování.“ (Spurný, 1996, s. 7)

Vzhledem k tomu, že se celou dobu zaměřujeme na násilí jako takové a určili jsme si co to tedy vůbec násilí je, jak se projevuje a jaké má následky, bylo by dobré, kdybychom si objasnili, kdo jsou nejčastější pachatelé násilí. „Všichni jsme kvůli nějakému zisku alespoň jednou manipulovali druhým člověkem a všichni jsme alespoň krátkou dobu nenáviděli.“ (Hirigoyen, 2002, s. 135)

To ale neznamená, že jsme hned všichni považováni za násilné pachatele. Člověk, který má sklony k násilí, tyto sklony projevuje už od dětství nebo od období puberty a dospívání a postupem času se u něj tyto reakce zviditelňují, zhorší a projeví v mnohem horší míře, nežli dříve. Dle Herzoga (2009, s. 16) jsou aktéry násilí převážně muži a chlapci a to zejména k provádění těch závažnějších činů, jako jsou například vražda, zabití nebo znásilnění.

Podle něj je to způsobeno především tím, že chlapci se učí, že násilí přináší strach a tím dávají najevo svou odolnost, moc a nebezpečnost.

Na pachatele či aktéry násilných činů se může dívat i z hlediska psychologie, a to například na teorii podle Lombrosa, který tvrdil, že násilí je vrozené a projevuje se zejména u lidí, kteří mají například nízké čelo, ustupující bradu, velkou hranatou lebku nebo zdeformované prsty. Ovšem tato teorie už je dnešní pokročilou dobou vyvrácená. „Jednání, chování, vnější projevy vnitřního prožívání, zasahující do práv a oprávněných zájmů ostatních, jsou tím, co považuje dnešní věda za charakteristický projev konfliktogenních jedinců.“ (Spurný, 1996, s. 43) To jsou takové osoby, pro které je příznačný některý z následujících projevů či způsobů chování: rozrušený, avšak kontrolující se jedinec; útočný, nepřátelsky se chovající jedinec; jedinec s agresivním způsobem jednání; impulzivně reagující jedinec; velikášsky se prezentující jedinec; jedinec s manipulativním způsobem reagování. (Spurný, 1996, s. 43)

Poslední pojem, který si v této kapitole uvedeme, je pojem šikana, jenž je pojmem problémového chování vyskytujícího se zejména u dětí, žáků a studentů základních a středních škol, ale i pro naši práci je důležitým pojmem pro uvedení do problematiky.

1.3 Šikana

Je jednoznačné, že se šikanou se setkal prakticky každý. Minimálně alespoň se samotným pojmem, který je, především v poslední době, velmi omílaným slovem. Ale už není tak jednoznačné říci, co to ve skutečnosti šikana je. Různí autoři pojímají šikanu odlišně, ale vždy se shodují v tom, že jde o negativní a nežádoucí jev naší společnosti. „Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže bránit nebo nedovede bránit.“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 21) „Šikanování je agresivní jednání uskutečňované s cílem získat pocit převahy a určité výhody prostřednictvím fyzického a psychického týrání druhých lidí.“ (Novák, Capponi, 1996, s. 45) Poslední definice šikany, kterou si uvedeme, v sobě nese i označení počtu agresorů a obětí. „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ (Kolář, 2001, s. 27)

Pokud už se odvážíme pojmenovat určitou situaci šikanou, měli bychom uvážit fakt, že daná situace, aby se stala šikanou, se musí stát opakovanou záležitostí. Jak uvádí Martínek (2009, s. 109), místo pojmu šikana rozeznáváme i pojem teasing. „Jde o nevinné škádlení

mezi dětmi – např. na druhém stupni základní školy chlapci provokují děvčata proto, že se jim líbí. Dívky křičí, chichotají se, někdy i chodí žalovat, dospělý však vidí, že jim toto škádlení chlapců vůbec není nepříjemné a jejich stěžování je pouze formální.“ (Martínek, 2009, s. 109) Ve výjimečných případech lze za šikanu považovat i jednorázové jednání, pokud se jedná o příliš závažné chování jedince. „Je možno říci, že krátkodobé šikany jsou mnohdy daleko nebezpečnější, a to ze dvou důvodů. Jednak probíhají v samotné třídě a učitel o nich neví. Za druhé je za šikanu ani nepovažujeme, neboť mezi odbornou veřejností stále panuje názor, že za všech okolností musí jít o dlouhodobý proces.“ (Martínek, 2009, s. 112) Většinou se podobné chování objevuje u vrstevníků nebo lidí, kteří mají stejné společenské postavení, jako jsou spolužáci, spoluhráči ve sportovním oddíle a podobně.

Když jde o šikanu, nemusí se tím nutně myslet negativní chování u žáků na základní škole mezi sebou. „Je samozřejmě možné nazvat šikanou i ubližování žákům ze strany učitele nebo i ubližování učitelům ze strany žáků, sekýrování pracovníků ze strany nadřízeného, jednání úředníka, který obtěžuje občany vyžadováním zbytečných potvrzení.“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 21) Samozřejmě, že všechny tyto typy šikany existují a mají i své vlastní pojmenování, ale to už bychom zabíhali do moc konkrétních oblastí, kterým se tato podkapitola nevěnuje. Nic to ale nemění na faktu, že některým formám výše zmiňovaných typů šikany se budeme v dalších kapitolách zabývat.

Šikana má mnoho podob, ale obvykle se tyto podoby dělí do dvou oblastí, a to na šikanu přímou a šikanu nepřímou. Jak uvádí Říčan a Janošová (2010, s. 21), má přímá šikana mnoho rozmanitých způsobů, jak ji provést. Spočívá zejména v působení jakékoliv bolesti, ať už samotným bitím, kopáním, podáním apod., nebo může obsahovat ponižující tělesnou manipulaci jako například sníst nebo vypít něco odporného. Jedno je ale jasné, „jde o jednání agresivní, nezákonné a obět' ponižující.“ (Novák, Capponi 1996, s. 45) Druhým typem základního rozdělení šikany je šikana nepřímá, která „spočívá v sociální izolaci spolužáka, kterého druzí neberou na vědomí, se kterým se nemluví, je vylučován z činností skupiny atd.“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 22) Jak dále Říčan a Janošová (2010, s. 22) uvádějí, je tato forma šikany, více rozšířenější mezi dívkami, a mnohdy může mít fatálnější následky než šikana přímá.

Dalším a také hojně užívaným rozdělením šikany je rozdělení na šikanu fyzickou a verbální a dále také rozdělení na šikanu aktivní a pasivní. Jak uvádí Kolář (2001, s. 32) považuje takové rozdělení společně s rozdělením přímé a nepřímé šikany jako

tzv. trojdimensionální mapu. Podle Koláře (2001, s. 32) vznikne vzájemnou kombinací těchto rozdělení, osm druhů šikanování. „Fyzické přímé aktivní – útočníci oběť věsí do smyčky, škrtní, kopou, fackují. Fyzické aktivní nepřímé – Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Fyzické pasivní přímé – agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. Fyzické pasivní nepřímé – Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod. Verbální aktivní přímé – nadávání, urážení, zesměšňování. Verbální aktivní nepřímé – rozšiřování pomluv. Verbální pasivní přímé – neodpovídání na pozdrav. Verbální pasivní nepřímé – spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna.“ (Kolář, 2001, s. 32)

Podle uvedených typů šikany je jasné, že určit dané chování za projev šikany není jednoduchá záležitost a člověk, především tedy učitel rodič, by měl být na pozoru a sledovat veškeré odchylky chování, které se projeví u jejich žáka nebo dítěte. Dítě bere šikanování na vlastní osobě jako ostudu a mnohdy se nikomu nepřizná.

2 MOBBING

Pojem mobbing je poněkud staršího data, nýbrž se o něm dlouho nemluvilo, nebo alespoň ne jako o pojmu, který by popisoval konflikty interpersonálních vztahů na pracovišti mezi kolegy. Nejdříve se tento pojem objevil v zahraničí, v České Republice se začal objevovat až později a i nyní se mnohdy užívá pro nežádoucí chování na pracovišti mezi kolegy označení šikana, než právě pojem mobbing. V některé literatuře se také můžeme setkat s označením bullying, což je ovšem ekvivalent pro šikanu.

Samotné slovo mobbing pochází z anglického slova „to mob“, což znamená utlačovat, urážet útočit. Ovšem paradoxem je, že jako první tento pojem užil rakouský etolog Konrad Lorenz, „jež pojem užil pro pojmenování teritoriálního chování zvířat, která hájí své území před vetřelcem.“ (Čech, 2011, s. 20) V souvislosti s lidskou interakcí a lidského chování se tento pojem začal objevovat v 60. letech minulého století, kdy jej do tohoto oboru přenesl švédský chirurg Heinemann, jak uvádí ve své publikaci Kratz (2005, s. 15) Do povědomí společenských věd dostal pojem mobbing švédský psycholog práce Heinz Leymann.

Profesor Leymann se mobbingu a celkově vztahy na pracovišti intenzivně zabýval, jak uvádí ve své publikaci Svobodová (2008, s. 20), tudíž pokud se budeme bavit o definicích tohoto pojmu ve smyslu šikany či konfliktů na pracovišti, většina jich vychází právě z jeho definic. „Mobbing zahrnuje systematické, cílevědomé, a především opakované útoky jednotlivce či skupiny na určitou osobu.“ (Svobodová, 2008, s. 18) Slova jako „systematicky“ či „opakovaně“ jsou v tomto smyslu velmi důležitá, neboť o mobbingu můžeme hovořit až tehdy, pokud se jedná o činnost dlouhodobou, tedy pokud je jedinec psychickému útlaku vystavován delší dobu. „Mobbing je řada negativních komunikativních jednání, jichž se dopouští jednatel nebo několik osob vůči určitému člověku po delší dobu (nejméně půl roku a alespoň jednou týdně).“ (Kratz, 2005, s. 16)

I když se pojem mobbing začal v souvislosti vzájemných interakcí mezi kolegy na pracovišti užívat až v 80. letech minulého století, neznamená to, že se psychické týrání či jiná forma šikany na pracovišti neobjevovala již dříve. „Teprve začátkem devadesátých let bylo skutečně identifikováno jako jev poškozující pracovní prostředí, snižující produktivitu a podporující absentérství, a to v důsledku psychologických škod, které psychické týrání způsobuje.“ (Hirigoyen, 2002, s. 59)

Jak jsme si již uvedli na začátku této kapitoly, slovo mobbing pochází z anglického jazyka. Ovšem ne každý autor se spokojí s anglickým výrazem, proto se někteří snaží najít

vhodný český ekvivalent. Samozřejmě, že najít jeden výraz pro označení nežádoucího chování na pracovišti nelze, proto každý autor si slovo mobbing vykládá po svém. „Často se překládá jako psychoteror, (psychický) teror, (psychické) týrání, (psychické) násilí, nepřesně i jako šikana.“ (Svobodová, 2008, s. 18) Slovo šikana je sice pojmem nepřesným, jedná-li se o upřesnění slova mobbing, ovšem pro pochopení tohoto stavu širokou veřejností, jak uvádí Čech (2011, s. 23), se jako možný český ekvivalent hojně užívá sousloví šikana na pracovišti. Jak jsme si ale uvedli již na začátku této kapitoly, anglický překlad slova šikana je bullying. „Slovo „bullying“ je užíváno jako popis vzoru negativního dotěrného přestupku chování proti jednomu nebo více terčům a zahrnuje konstantní triviální vybírání kritiky, odmítnutí hodnoty a uznání, odkopávání, diskreditaci a spoustu dalších podobných typů chování.“ ([online], 1996)¹ Touto definicí je vysvětlen bullying především v anglicky mluvících zemích, zejména potom v USA.

Aby se nám tyto dva pojmy nepletly, uvedeme si ze stejného zdroje také definici mobbingu, která se od již dříve uvedených definic příliš neliší, liší pouze od vymezení pojmu bullying. „Slovo „mobbing“ se preferuje před slovem „bullying“ v kontinentální Evropě a to v situacích, které jsou spíše vybrané a mobbované skupinou lidí než jednotlivcem. Nicméně, každá skupina má svého vůdce. Jestliže je vůdce extrovert, bude to zřejmě on, kdo bude nutit skupinu členů k mobbingu na vybraný cíl. Pokud je vůdce introvert, on nebo ona bude pravděpodobně v pozadí nutit a manipulovat s členy skupiny k mobbingu.“ ([online], 1996)² V takových situacích bychom měli mít na paměti, že vůdci, kteří jsou spíše introvertní, jsou mnohem nebezpečnější než vůdci, který se svými znaky chování řadí mezi extroverty.

Nejjasnější rozdíl mezi šikanou a mobbingem nám udává následující definice. „Na rozdíl od šikany, mobbing je soustavný jev, který vyžaduje souhru organizační,

¹The word *bullying* is used to describe a repeated pattern of negative intrusive violationa lbehaviour against one or more targets and comprisesconstant trivial nit-pickingcriticism, refusal to value and acknowledge, undermining, discrediting and a host of other behaviours.

²The word *mobbing* i spreferred to *bullying* in continental Europe and in those situations where a targetis-selected and bullied (mobbed) by a group of people ether than by one individual. However, every group has a ring leader. If this ring leader is an extrovert it will be obvils who is coercing group members into mobbing the selected target. If the ring leader is an introvert type, he or she is likely to be in the background coercing and manipulating group members into mobbing the selected target.

skupinové a individuální dynamiky a chování. Mobbing vždy zahrnuje organizační dynamiku a spoluzodpovědnost, zatímco šikana ne.“ (Duffy, Sperry, 2012, s. 7)³

Autoři v České Republice ale nejsou jediní, kteří hledají vhodné ekvivalenty vysvětlující mobbing pro svůj jazyk, či pro své vlastní pochopení. V některých publikacích se tak můžeme setkat s mnohdy až různými významy. Jak například uvádí Svobodová (2008, s. 18), autorky z Jihoafrické Republiky přirovnávají jedince provozující mobbing k divokým hyenám. Naproti tomu, v anglicky mluvících zemích je vysvětlení pojmu mobbingu jednotné, většinou se uvádí termín *bullying*. „Většinou se však užívají v anglosaských zemích odlišné, velmi rozmanité termíny jako např. *workplacebullying*, *bullyingatwork*, *bullyingintheworkaplace*...“ (Čech, 2011, s. 22)

Pokud se zaměříme na Evropské autory a jejich pojetí pojmu mobbingu, je zajímavé pojetí užívané ve Francii, „kdy ve francouzské odborné literatuře je mobbing označován jako *leharcelementmoral* (morální dotírání) nebo *leharcelementpsychologique* (psychologické dotírání.“ (Čech, 2011, s. 22) Podobné vymezení používají i autoři ve Španělsku, „kdy se užívá spojení *el acosomoral* pro označení šikany (ve volném překladu *morální napadání*).“ (Čech, 2011. S. 22)

Poslední Evropská země, kterou si uvedeme v souvislosti s vyložením pojmu mobbing je Rusko. Čech (2011, s. 23) uvádí, že zde je situace velmi podobná situaci u nás. Pojem mobbing se do podvědomí široké veřejnosti dostává velmi pomalu a pro mnohé je doposud mobbing něčím neznámým. „V Rusku lze zaznamenat prozatím málo studií o mobbingu.“ (Čech, 2011, s. 23)

I když se může zdát, že vysvětlení pojmu mobbing, není snadnou záležitostí, opak je pravdou. Existuje mnoho významů a ekvivalentů, které popisují tento pojem a stav, který mobbing popisuje, ale jak jsme se mohli přesvědčit, většina těchto ekvivalentů má stejný, nebo alespoň velmi podobný význam a pro popis situace způsobené mobbingem, nám tyto ekvivalenty rozhodně postačí. Důležité pro naše další studium je, abychom věděli, že situace pojmenovaná slovem mobbing musí být dlouhodobějšího charakteru, musí se pravidelně opakovat a musí negativně působit na mobbovaného jedince.

³ Unlike bullying, mobbing is a systematic phenomenon that involves the interplay of organizational, group, and individual dynamics and behavior. Mobbing always includes organizational dynamics and involvement, whereas bullying does not.

2.1 Fáze mobbingu

Jednotlivé výzkumy, prováděné například profesorem Leymannem, dokazují, že průběh jednotlivých případů mobbingu, má většinou velmi obdobný průběh. Samozřejmě, že ne vždy se u všech poškozených jedinců objeví stejné znaky mobbování, ale vždy tyto znaky probíhají nejčastěji ve třech, respektive ve čtyřech fázích, kdy poslední, čtvrtá fáze je fází destruktivní a je to nejhorší možná situace, která může u mobbingu nastat. Někteří autoři uvádějí u mobbingu fázi pět.

Každý autor používá pro pojmenování jednotlivých fází různé názvy, ale v komplexním pojetí se v názorech všichni autoři shodují. Například Huberová (1995, s. 35) uvádí v první fázi konflikty, kterou jsou podle ní nevyhnutelné, a to jak v pracovním, tak i v soukromém životě. Novák a Capponi (1996, s. 77) tuto fázi pojmenovali „Expozice“, kterou popisují jako situaci uzpůsobenou drobnými konflikty, na kterém mají podíl prozatím obě strany. „Často to bývá konflikt naprosto banální, malicherný a někdy i náhodný.“ (Svobodová, 2008, s. 40)

Ať už každý první fázi mobbingu popíše jiným způsobem, vždy se všechny definice budou shodovat v jednom, a to je ve vzniku konfliktů zapříčiněných malým či větším problémem, který v danou chvíli neřeší a nechá se vykristalizovat do závažnějších problémů. Jak uvádí (Fehlau, 2003, s. 27), může se jednat o malý jednoduchý problém, který není-li řešen, rozvine svou dynamiku a tím zpravidla dochází k prvním a dále se opakujícím napadením mezi osobami. „S konflikty se setkáváme tam, kde nastane napjatá situace, v níž se dvě na sobě závislé strany důrazně pokoušejí jednat navzájem neslučitelnými způsoby a uvědomují si, že jsou protivníci.“ (Kratz, 2005, s. 25)

První fáze mobbingu tedy především zahrnuje malé konflikty, které po čase mohou nabýt hrozivějšího rázu, nic méně, když se včas zarazí, nemusí se později projevit další fáze mobbingu, což znamená, že se tedy mobbing nemusí vůbec vyskytnout. „Nicméně tato (první) fáze není příliš dlouhá“ (Svobodová, 2008, s. 41), tudíž nemusíme riziko ohrožení mobbingem včas rozpoznat.

Tím se dostáváme do fáze druhé, která bývá nazývána jako systematický psychický teror a nastává v okamžiku, kdy se prvotní konflikt z první fáze včas nevyřeší. Jestliže na tuto fázi budeme nahlížet jako Novák a Capponi (1996, s. 77), můžeme ji také nazývat jako fázi zauzlení nebo kolise, jak právě tyto autoři uvádí ve své knize. Každopádně se jedná o situaci, kdy, se z na první pohled nevinného konfliktu, stávají drobné útoky a kdy se k

mobberovi přidávají i další kolegové. „Šikanovaná osoba je zatlačena do role oběti a vydána napospas nepřetržitým útokům původce mobbingu.“ (Kratz, 2005, s. 27) Touto situací je poškozený jedinec natolik ovlivňován, že se stává zranitelnějším a jeho sebevědomí klesá. „V průběhu této fáze se psychický i fyzický stav oběti viditelně zhoršuje. Sebedůvěra rapidně klesá a začínají se projevovat symptomy choroby.“ (Huberová, 1995, s. 35) „Útoky se soustřeďují na jednu osobu, stávají se častějšími a intenzivnějšími. Vzniká psychoteror.“ (Fehlau, 2003, s. 27)

V tuto chvíli si i okolí začne všimnout změn chování u oběti, nikoho však nenapadne si toto zvláštní chování spojovat s mobbingem a oběť se k psychickému napadání samozřejmě nepřiznává. Pokud se oběti někdo zeptá, proč se tak náhle změnilo její chování, není schopná odpovědět a zapírá. „Oběť se mění, čemuž okolí nerozumí, nechápe její změnu nebo jim příčina změny nedochází. Výsledkem je, že okolí začne oběť hodnotit negativně.“ (Svobodová, 2008, s. 41)

Je samozřejmostí, že dlouhodobě zvláštní chování oběti neunikne pozornosti kolegů a později ani pozornosti nadřízeného. V tu chvíli se začíná situace více řešit a mobbing začíná vyplouvat na povrch. „Situace oběti se stává „případem“, a tím i věcí veřejnou pro podnik.“ (Fehlau, 2003, s. 28) „Nijak nás nepřekvapuje, že ustavičný mobbing snižuje výkon: oběť mobbingu na jedné straně už není schopna pracovat naplno a její trýznitel na druhé straně plýtvá časem a energií na další útoky.“ (Kratz, 2005, s. 32) V tuto chvíli se k mobberovi mohou přidávat i další kolegové, kteří takové chování, jak uvádí Svobodová (2008, s. 42), provádějí pouze z důvodu zalíbení vlastní osoby u mobbera.

V další, třetí, fázi je poškozená osoba mobbována každý den. Neustále jsou oběti zadávány nepřiměřené úkoly, které jsou buď pod její úroveň, nebo na jejich splnění nemá potřebné kompetence. Oběť má strach chodit nadále do práce, stále více zameškává. „Vývoj se stupňuje. Porušování práva a urážení narůstá. Oběť je zoufalá. Vyhledává lékařskou a psychologickou pomoc. Střídají se u ní stavy deprese a agrese.“ (Fehlau, 2003, s. 28)

Výsledkem třetí fáze může být opuštění pracovní pozice oběti z jejího vlastního uvážení, v těch horších případech je oběť propuštěna zaměstnavatelem, z důvodu, že nevykonává práci patřičně tak, jak by měla. „Tak se někdy z vedoucího stává spolupachatel, nebo dokonce přímo mobber (přesněji boss). Nikdo nepátrá po skutečných příčinách, natož aby prohlédl, že oběť byla do této situace násilně tlačena.“ (Svobodová, 2008, s. 42)

Zda se průběh mobbingu dostane až sem, čili do poslední, čtvrté fáze, je to pro oběť definitivní konec. Poslední fáze mobbingu se totiž nazývá vyloučení, což znamená, že oběť všichni přehlížejí a mobber tak může slavit vítězství. „Oběť mobbingu je pro podnik nadále neúnosná, je třeba se s ní co nejdříve rozloučit, aby nedošlo k ještě větším škodám.“ (Kratz, 2005, s. 33) Samozřejmě, že oběť nechce a mnohdy ani například z finančních důvodů nemůže ze zaměstnání odejít, ale většinou nemá ani jinou možnost. Nejen kolegové, ale i nadřízení jí ukládají takové práce, aby se oběť cítila méněcenná a podřadná oproti ostatním. „Přestože postižený nechce dobrovolně odejít, najde se celá řada možností, jak jej beze zbytku zničit. To se provádí neustálým překládáním či přesunem na naprosto izolované pracoviště bez rozumné pracovní náplně.“ (Huberová, 1995, s. 36)

Poslední fáze je pro oběť naprosto ničující. Dobrovolně či nedobrovolně opouští zaměstnání, mnohdy se může dostat do existenčních problémů z důvodu ztráty platu, a pokud byla oběť mobbingu vystavována příliš dlouhou dobu a je na tom psychicky špatně, může se pokusit o sebevraždu. „Odstoupení, předčasný odchod do důchodu, výpověď a jiné hrubé zásahy včetně sebevraždy jsou pak možnými důsledky mobbingu.“ (Čech, 2011, s. 35)

I když je oběť poznamenána situací, která se dlouhou dobu odehrávala v jejím bývalém zaměstnání, musí si aktivně hledat zaměstnání další, aby se nedostala do sociálních problémů. „Nezřídkou je následkem nezaměstnanosti a ztroskotání dlouholetých partnerských vztahů.“ (Fehlau, 2003, s. 28) Bohužel z důvodů velkých psychických poruch se hledání nového zaměstnání nemusí vždy podařit a oběť tak musí vyhledat lékařskou pomoc.

2.1.1 Následky mobbingu

Mobbing zanechává na lidské psychice určitou známku poškození a jak se s tímto poškozením vypořádáme, záleží na každém jedinci individuálně. Každý z nás je jinak psychicky odolný, někdo stresové situace zvládá bez problémů, někdo musí i díky drobným neshodám navštívit odborníka. Nic to ale ovšem nemění na faktu, že mobbing zanechá následky na každém, bez ohledu na jeho pohlaví, zdraví či rodinné pohody. Jiné následky se vyskytnou u člověka v jiné fázi mobbingu. Jestliže se jedná o první, úvodní fázi mobbingu, nemusí člověk na sobě pozorovat žádné změny chování či psychické pohody. Ale pokud se mobbing dostane do dalších, hlubších fází mobbingu, hrozí u člověka vážné poškození psychického zdraví.

Jak jsme již tedy naznačili, nejčastější poruchou způsobenou mobbingem je psychická porucha. „Úzkostné stavy, při nichž se srdce strachem zastaví nebo naopak pádí jako splašené, eventuálně z takového trápení rozbolí.“ (Novák, Capponi, 1996, s. 82)

Důsledků, které mohou nastat po působení mobbingu na jedince je samozřejmě mnoho. Nejčastěji se tedy jedná psychická onemocnění, která mohou různě probíhat a různě působit na každého jedince. Čech (2011, s. 36) tyto důsledky rozdělil do čtyř oblastí, kdy v každé oblasti se vyskytují jiné problémy ztěžující jedinci život. První oblastí je oblast psychická, kde můžeme vyzorovat deprese, stavy úzkosti apod. Dále to jsou poruchy v oblasti psychosomatické, „například poruchy srdeční a poruchy krevního oběhu, svíravé pocity při dýchání, bolesti hlavy, šije, zad, kožní onemocnění, onemocnění zažívacího traktu.“ (Huberová, 1995, s. 14) Psychosociální oblastí problémů, jež jsou dalším typem následků šikany, rozumíme například neschopnost navázat sociální vztahy, zhoršení mezilidských vztahů, narušení soukromého života apod. Poslední oblastí problémů jsou problémy ekonomické, které především souvisí, jak uvádí Čech (2011, s. 36), s výššími náklady na léčbu zvýšené nemocnosti.

Nesmíme opomenout, že spousta příznaků a problémů se nemusí projevit hned, naopak se mohou objevit v době, kdy si žádné problémy neuvědomujeme a cítíme se být zdraví a celkově vyrovnaní. „Onemocnění vyvolaná nebo podpořená mobbingem se vyvíjejí zprvu pomalu, ale jejich příznaky jsou čím dál závažnější a zjevnější.“ (Kratz, 2005, s. 35)

Pokud se tedy zaměříme na rozdělení problémů, jak je uvádí Kratz (2005, s. 35), mohou to být problémy spojené s celkovou nevolností, kde tedy můžeme řadit poruchy spánku, bolesti hlavy, apatie, bušení srdce atd. Dále Kratz (2005, s. 35) uvádí poruchy duševní

rovnováhy, což mohou být pocity nejistoty, poruchy koncentrace a paměti nebo depresivní rozlady. Mohou se i objevovat všeobecné stavy úzkosti kde patří například sebevražedné myšlenky a nakonec dokonalá sebevražda. Poslední dvě rozdělení, které Kratz (2005, s. 35) uvádí, jsou problémy spojené se závislostí, jako například nadměrné pití kávy či zvýšené kouření, ale také gamblerství, zneužívání léků a nadměrné užívání alkoholu, a potíže, které se trvale projevují v klinických obrazech, jako například žaludeční onemocnění, kardiovaskulární poruchy či nádorová onemocnění.

Je jasné, že důsledky mobbingu nejsou pouhými lehkými onemocněními, které do týdne sami zmizí, a nezůstane nám po nich žádná stopa. Problémy spojené s mobbingem jsou vážného charakteru a měli bychom být co nejvíce obezřetní při pozorování jakýchkoliv

příznaků, které se na naší osobě či na osobě nám blízké objeví a samozřejmě bychom ji měli včasné a správně řešit.

2.2 Příčiny vzniku

Důvodů, jak vzniká mobbing je mnoho a každý autor na příčiny dívá po svém. Jestliže budeme příčiny vzniku mobbingu rozebírat do hloubky, měli bychom se nejprve zaměřit na chování zvířat, které s agresivním chováním lidí bývá často zmiňováno. Jednoznačně pak můžeme říci, že jednou z nejdůležitějších příčin mobbingu je konflikt různého rázu. Můžeme zmínit také nudu, která se ve spojení s agresivním jedincem může proměnit na velmi agresivní chování.

Začneme tedy ale od začátku. Nejdříve se totiž zaměříme na to, proč se u lidí objevuje agresivní chování a s čím to má souvislost. „Hierarchie, resp. to, čemu se říká hierarchické uspořádání skupiny ve smyslu jakéhosi stupňovitého rozdělení podřízenosti (submisivity) a nadřízenosti (dominance) – někdy se také mluví o hierarchické pyramidě moci – „je určitý biologický mechanismus či princip, který má své opodstatnění a svůj smysl.“ (Beňo, 2003, s. 17) Tato hierarchie se dá snad rozpoznat na tlupě zvířat, proto je agresivní chování lidí hojně spojováno s chováním zvířat v tlupě. Pěkným příkladem tomu mohou být například slepice v hejnu. Jak uvádí Beňo (2003, s. 18), existuje v takové hejnu tzv. „alfa – slepice“, které může klovat všechny ostatní, ale ji nesmí klovnout ani jedna. Stejným systémem se pokračuje dál, až přijde na řadu poslední slepice, kterou klovou všechny ostatní, ale ona beztrestně neklove žádnou.

Takové přirovnání, které jsme si uvedli o pár slov výše, se sice může zdát úsměvné, nicméně to nemění nic na faktu, že podle této studie slepic vznikla tzv. „klovací řád“, podle kterého se řídí postavení ve společnosti. „Termín „klovací řád“ (angl. „Peck-Order“, německé označení je „Hackordnung“) označuje pořadí na žebříčku moci, které určuje pozici či postavení jednotlivých příslušníků skupiny.“ (Beňo, 2003, s. 18)

Podobné hierarchické postavení můžeme sledovat u většiny zvířat, které mají tendenci žít ve smečkách. Otázkou zde ale zůstává, zda se podle této hierarchie mohou posuzovat i lidé a proč tomu tak je. „Ať se nám to líbí, nebo ne, jsou hierarchie a plovací řád“ z ní plynoucí přítomny také ve skupinách a společenství lidí.“ (Beňo, 2003, s. 18)

Vysvětlili jsme si možný původ agresivního chování u lidí a možnosti hierarchického postavení ve společnosti. Jestliže se nad tímto vysvětlením pozastavíme a zamyslíme se nad ním, možná pak lépe pochopíme, proč mobbing vzniká.

Neexistuje jediná příčina vzniku mobbingu a také neexistuje jednotný názor autorů na tuto skutečnost. Za vznikem mobbingu může stát momentální, nenadálá situace na pracovišti, která určitého jedince přivede do stavu, kdy si potřebuje tzv. vybit zlost a začne u nejslabšího kolegy, z jeho pohledu, který se nachází nejbližší jemu. „Nežádoucí atmosféru na pracovišti vyvolávají především sociálně nepřizpůsobiví jedinci (agresivní, psychopatičtí, neurotičtí, úzkostliví, nesamostatní apod.)“ (Svobodová, 2008, s. 34) Těmto jedincům pak nedělá problém, najít si jakýkoliv důvod mobbování. „Občas mohou vyvolat mobbing nízká morální úroveň nebo špatné lidské vlastnosti jako závist, zášť, extrémní antipatie, žárlivost, nadměrná ctižádost.“ (Kratz, 2005, s. 18)

Jedním z často udávaných důvodů vzniku mobbingu je také stres, který dokáže v některých chvílích i toho nejotrlejšího člověka. Pokud se k tomuto stresu pracovnímu nakupí i stres, který si jedinec „přinese“ z domu, mobbing na sebe nemusí dlouho čekat. „Neustálá časová tíseň a přehnané požadavky působí na mobbing velmi příznivě.“ (Huberová, 1995, s. 17)

Nejlépe rozdělené příčiny vzniku mobbingu udává Huberová (1995, s. 17 – 18), která tyto příčiny rozdělila do čtyř skupin, kdy první skupinu jsme si již uvedli výše a jsou to tedy stavy, zapříčiněné stresem. Druhou takovou skupinu tvoří nuda a jednotvárnost. „Jednotvárnost práce provokuje k touze po změně. V těch nejhorších případech uděláme své nervové soustavě dobře tak, že znepríjemníme život těm ostatním.“ (Huberová, 1995, s. 18) K tomu to názoru se přiklání i další autor, Kratz (2005, s. 18), který tvrdí, že důsledkem nudy napadají jedince hloupé nápady, kterými potřebuje tzv. zabít čas, a ty vedou k mobbingu.

Dalším typem rozdělení a zároveň další příčinou vzniku mobbingu, jak uvádí Huberová (1995, s. 18), je špatný styl řízení. Pokud firmu či podnik vede špatný a slabý vedoucí, nemůže podnik nikdy fungovat správně a taková situace vede k již zmiňovaným stresovým situacím a zároveň tedy k mobbingu. Poslední rozdělení podle Huberové (1995, s. 18) je konkurenční tlak a strach z nezaměstnanosti. Je logické, že pokud člověk nepocituje strach z propuštění, nepocituje ani návaly vzteku a agrese a na pracovišti je tak přátelské klima. „Jestliže ovšem pracovnímu klimatu udává tón závist a strach, dokonce jestliže i vedení

podniku požaduje konkurenční tlak jako domnělý podnět k výkonnosti, pak ti slabí vsadí na psychický teror.“ (Huberová, 1995, s. 18)

Uvedení příčin mobbingu z jiného pohledu, který je poněkud zajímavý nám udává Beňo (2003, s. 59). Ten za nejčastější příčiny mobbingu považuje deset hlavních spouštěčů.

1. Nedostatečná kvalifikace pro vedení lidí (autoritářský styl vedení).
2. Nízká schopnost vypořádat se s konfliktem.
3. Permanentní tlak na zvyšování výkonů a snižování nákladů.
4. Firemní kultura s nízkou úrovní etiky.
5. Nedostatky ve vnitropodnikových strukturách.
6. Strach před ztrátou zaměstnání (napjatá ekonomická situace).
7. Závist a „konkurenční vztahy“ (konkurenční myšlení).
8. Podstatné rozdíly v míře, příp. nedostatek tolerance.
9. Destruktivní zacházení s chybami či omyly.
10. Struktura osobnosti mobbovaného, ale také mobbujícího.

(Beňo, 2003, s. 59)

Jestliže se zamyslíme nad prvními řádky této kapitoly a vrátíme se zpět k teorii zvířecích tlup a „klovacímu řádu“, bude nám jasné, že se tyto teorie s příčinami vzniku mobbingu tolik neshodují, i když určitá hierarchie, alespoň v pokročilé fázi mobbingu, na pracovišti určitě je. Všechny příčiny, které jsme si uvedli, se na pracovišti mohou vyskytovat zároveň a všechny tyto příčiny mají základ v jednom, a to v určitém typu konfliktu.

2.2.1 Mobber

Každý člověk dokáže být nepříjemný a zlomyslný a takové chování právě nejvíce graduje v situacích, které u nás vyvolávají stres a nepohodu. Ovšem je patrné, že každý člověk, který čas od času postihne špatná nálada, musí být hned mobberem. Pokud se totiž u každého z nás objeví tento stav a máme tendenci s někým manipulovat či na někoho křičet, za pár okamžiků nás takové jednání mrzí, litujeme ho a oběti, na které jsme si naši momentální zlost vylili, se omluvíme. Mobber pocity zpytování svědomí však nepocítuje.

Jestliže mluvíme o člověku, kterého občas postihne špatná nálada, mluvíme o každém normálním jedinci mezi námi. Pokud ale mluvíme o mobberovi, mluvíme o člověku, který je úmyslně agresivní a jeho chování se od normálního jednání v mnohém liší. „Mobber je pachatel mobbingu, agresor neboli člověk, který druhým ubližuje, páchá na nich násilí.“

(Svobodová, 2008, s. 46) Nejhorší na tom všem je, že pachatel mobbingu, jak uvádí Huberová (1995, s. 23), si důsledky svého chování vůbec neuvědomuje.

Abychom mohli lépe porozumět útokům mobbera, musíme poznat, jaký takový typický mobber ve skutečnosti je. Existuje mnoho rozdělení, podle kterých se můžeme řídit, při zkoumání mobbera, ovšem musíme mít na paměti fakt, že ne každý člověk, který má podobné vlastnosti jako mobber, se musí jako mobber chovat. Každý autor rozdělení mobberů pojímá ze svého pohledu. Jednoduché rozdělení uvádí Huberová (1995, s. 23), která popisuje tři typy mobberů.

Prvním typem jsou strůjci. „Jsou při mobbingu určujícími činiteli, protože vymýšlejí stále nové hanebnosti a nenechají tak oběť ani vydechnout, neboť si od toho slibují vlastní výhody, či se sami chtějí zbavit frustrace.“ (Huberová, 1995, s. 23) Druhým typem jsou náhodní pachatelé. „Z naprosto bezvýznamného konfliktu se mezi dvěma účastníky rozvine trvalý spor. Jde o vyrovnaný boj, dokud jeden ze zúčastněných nezíská převahu.“ (Huberová, 1995, s. 23) A posledním typem mobbera, který Huberová (1995, s. 23) uvádí je spoluúčastník nebo spoluúčastníci. Ti mohou být dvojího typu. Jedni, kteří aktivně podporují mobbera, a druzí, kteří o mobbingu ví, ale dělají, že ho nevidí a přehlížejí ho. „V každém případě však rovněž i na ně padá spoluzodpovědnost, neboť mobbing je zpravidla možný pouze s pomocí spoluúčastníků.“ (Huberová, 1995, s. 23)

Jiné, a více rozpracovanější rozdělení mobberů uvádí Svobodová (2008, s. 49 – 53), která rozdělila mobbery podle převažujících motivů, která je nutí k mobbingu. Prvním typem mobbera, který uvádí je mobber závistivec a upír energie. „Nejenže mobber závidí druhým něco, co sám nemá, ale zároveň za to svoji oběť nenávidí. Ani ne tak kvůli oběti samé, ale spíše kvůli tomu, že vlastní něco, co mobber nemá.“ (Svobodová, 2008, s. 50) Dalším typem mobbera, který Svobodová (2008, s. 50) uvádí je mobber tyran a manipulátor, který má radost z toho, když druhé ponižuje a ničí. „Prožívá dokonce dvojí potěšení – jednak když ubližuje a ponižuje, jednak když o ponížení před obětí mluví.“ (Svobodová, 2008, s. 5) tento typ mobbera má touhu ovládat druhé a manipulovat jednak s nimi a jednak s jejich životy. Další typy, které Svobodová (2008, s. 51 – 53) uvádí, si pouze vyjmenujeme, jelikož už podle jejich názvů je jasné, jaké vlastnosti, určití jedinci spadající do těchto typů, mají. Jsou to tedy: mobber diktátor, mobber ničitel konkurence, nespokojený mobber, stresovaný mobber, mobber bývalá oběť a mobber středobod vesmíru. (Svobodová, 2008, s. 51 – 53)

Nejhlavnějším rozdělením mobberů je rozdělení klasické a vsutku logické, a to je rozdělení na mobbery ženy a mobbery muže. Obě pohlaví totiž mobbují jinak a i průběh mobbingu je jiný. Typické metody mobbingu pro ženy jsou například „posmívání se kolegyni, přičemž terčem posměchu může být její účes postava. Přiložení polínka do ohně, štvání za zády oběti – upíráme její právo se otevřeně vyjádřit.“ (Huberová, 1995, s. 24) Metody mobbingu mužů se liší od ženských metod na první pohled. „Ignorování kolegy, je pro nás vzduch, neustálé upozorňování na slabé stránky oběti, namísto argumentů vyhrožujeme, znepokojujeme kolegu cynickými poznámkami o jeho způsobu života a jeho osobních stanoviscích.“ (Huberová, 1995, s. 24)

Je tedy jasné, že typů a způsobů, kterými se dá znepríjemnit jinému jedinci život, a možností mobbování, je mnoho a není jednoduché se v nich vyznat a včas je rozpoznat. Musíme být tedy obezřetní, dívat se kolem sebe a analyzovat způsoby chování, které se nám zdají být už za hranicí pouhé dočasné špatné nálady.

2.2.2 Oběť

Rozpoznat a popsat, kdo se může stát obětí mobbingu není jednoduchá záležitost, vzhledem k tomu, že ohrožen mobbingem může být každý jedinec, nehledě na jejich povahu či vlastnosti, či dokonce na jejich pohlaví. Pokud bychom chtěli poznat tzv. typickou oběť mobbingu, tak se nám to nepodaří, protože žádná taková oběť neexistuje. „Zkušenost však říká, že k pracovníkům postiženým mobbingem je možné připočítat spíše ty méně výkonné, neprůbojné, citlivé, labilní, choulostivé a převážně pesimisticky založené,“ (Kratz, 2005, s. 20)

Jak jsme si tedy již uvedli, proto aby se člověk stal obětí mobbingu stačí málo, a to tedy především stačí být jen trochu odlišný od ostatních. Opět se můžeme setkat s různým rozdělením obětí mobbingu, kdy každý autor má své specifické rozdělení. Například Huberová (1995, s. 21) uvádí čtyři typy povah jedinců, kteří mohou být mobbingem ohroženi nejvíce. Prvním takovým typem je člověk, který je tzv. „osamocení“ v kolektivu, což znamená, že je to jediný muž v ženském kolektivu, nebo naopak jediná žena v kolektivu mužském. „Tyto ženy většinou pracují v odvětvích, na které se dlouho pohlíželo jako na výhradně mužskou doménu, a proto ženy často musely bojovat s předsudky a nepřátelstvím.“ (Huberová, 1995, s. 21)

Druhý typ oběti se může zdát opakem prvního typu, tímto typem je člověk „nápadný“. Je to tedy přesně to, co jsme si vysvětlili již na začátku, člověk nějakým způsobem

rozdílný od ostatních. „Například lidé s tělesnou vadou či jiným dialektem nebo cizinci či svobodné matky, zatímco ostatní jsou vdané. Smutnou pravdou zůstává, že ten, kdo patří k menšině, bývá také často šikanován a vyčleňován z kolektivu.“ (Huberová, 1995, s. 21)

Jestliže se zaměříme na třetí typ rozdělení obětí podle Huberové (1995, s. 21), zjistíme, že to není jedinec na první pohled ničím zvláštní a výjimečný a nějakou dobu to může být osoba v kolektivu oblíbená a uznávaná. Ale poté nastane ten zlomový okamžik, a jedinec se v tu chvíli stává úspěšným. „I když byla předtím u všech spolupracovníků oblíbená, její povýšení se někdy setkává s mrazivým přijetím.“ (Huberová, 1995, s. 21)

Poslední typ, který nám udává Huberová (1995, s. 21), je z logického pohledu vystaven mobbingu, a tím je právě jedinec, který je nově přijatý, tudíž je v kolektivu nový. „Závist a výhrady se objevují především tehdy, když se nová síla může prezentovat něčím, co ji odlišuje od zbytku týmu, například lepším vzděláním, nebo je jen mladší, než je průměr, či ji předchází zvěst, že s ní šéf má dobré úmysly.“ (Huberová, 1995, s. 21)

Dalo by se říci, že všechny možné typy, které by se mohly stát obětí mobbingu jsme si již vyjmenovali, a logicky dávají i smysl. Ovšem uvedeme si ještě jedno rozdělení, které je sice v mnohém podobné rozdělení předchozímu, ale najdeme v něm určité odlišnosti, které mohou hrát klíčovou roli v pozdějším pochopení, například v praxi. Jedná se tedy o rozdělení podle Svobodové (2008, s. 56 – 60), která se v prvním typu shoduje s předchozím hodnocením, a to jsou osoby mobbované z důvodu fyzických odlišností. „Může to být jakákoliv odlišnost – tělesná vada, barva pleti, vada řeči nebo akcent, ale i například účes, způsob oblékání či nějaké zvláštní chování.“ (Svobodová, 2008, s. 57)

U dalšího typu záleží především na povaze oběti, teda na jeho, jak uvádí Svobodová (2008, s. 57), psychické odolnosti, přesněji psychické odlišnosti od ostatních. „Jedinci introvertní, oslabení, labilní, poddajní, neprůbojní, pasivní, úzkostní či citliví mají větší potíže čelit mobbingu.“ (Svobodová, 2008, s. 57)

Třetí rozdělení podle Svobodové (2008, s. 59), se naprosto shoduje s předchozím rozdělením a tímto typem oběti je nový pracovník. Jak jsme si již uvedli, každá nová událost, která se na pracovišti odehraje, může negativně působit na již zde působící zaměstnance a ti je jí budou snažit bránit agresí a nepřiměřeným chováním. Poslední typ oběti, který autorka uvádí je oběť, která se může v nepříznivých situacích na pracovišti stát obětním beránkem. „Nejméně oblíbený jedinec je tak vyčleněn a svádí se na něj veškeré neúspěchy.“ (Svobodová, 2008, s. 60)

Pokud se zaměříme na oběti z hlediska pohlaví, zde nelze jednoznačně určit, kdo je častější obětí mobbingu, poněvadž se to liší podle typu pracoviště, složením pracovního kolektivu a také podle věkového složení pracovníků. Podle tohoto hlediska také záleží na tom, kdo se stane mobberem. Podle Kratze (2005, s. 21), jsou – li oběti mobbingu ženy, je velká pravděpodobnost, že mobberem bude také žena a naopak. Tudíž ani jedno pohlaví nemá vyhráno a mobbing je může potkat všechny stejně.

2.3 Prevence mobbingu

V předchozích kapitolách jsme si uvedli všechny potřebné informace, které by jedinec měl vědět o mobbingu, jeho příčinách a průběhu, také něco o aktérech mobbingu a samotných obětech. Ovšem další velmi důležitou informací, kterou je potřeba zmínit, je prevence proti mobbingu, tedy jak se snažit se tomuto negativnímu jevu vyhnout.

Samozřejmě že prevence je důležitá u každého negativního jevu, který se objevil nebo se může objevit. Jak je známo, prevence se objevuje ve trojím smyslu, a to jako prevence primární, prevence sekundární a prevence terciární. Jestliže se budeme věnovat pracovištím, na kterých se podle dostupných informací mobbing neobjevil, budeme se zabývat primární prevencí. „Každá organizace, firma, podnik nebo škola, bez ohledu na své zaměření, by měly mít připraven plán řešení násilí na pracovišti. Ten by měl obsahovat strategie, jak se vypořádat s konkrétním incidentem před jeho vznikem (prevence), při něm a rovněž i po něm.“ (Svobodová, 2008, s. 88)

Prevence je důležitá i z pohledu jedince. Nezáleží pouze na podniku, aby odvedla kvalitní práci v informovanosti o mobbingu, ale také sám člověk by se měl zamyslet nad prevencí, kterou je možno provést na pracovišti sám pro sebe. „Jedinec by si měl před nástupem do nového zaměstnání dobře prohlédnout pracovní smlouvu, jejíž znění může leccos napovědět. Neměly by v ní být žádné podezřelé klíčky, podivné formulace, zákazy.“ (Svobodová, 2008, s. 91)

Jestliže se již na daném pracovišti mobbing objevil, ale nedosáhl všech svých stupňů, tedy nebyl naštěstí proveden do konce, až do zničení dané oběti, je nutné aplikovat na pracovišti prevenci sekundární. V této prevenci, vedení podniku dá všem zaměstnancům na vědomí, jaký problém se zde vyskytl, případně mobbing, jeho fáze a průběh vysvětlí, a na závěr uvede případy z praxe, které vedli ke „zkáze“ oběti či dokonce k její smrti.

Opět se dostáváme k bodu, kdy by si jedinec měl uvědomit, že i na něm záleží si určit sekundární prevenci, i když se on sám stal obětí mobbingu. Není správné hned ze začátku propadat depresím a stáhnout se do sebe. Prvotní náznak mobbingu, je ta správná příležitost, jak na něj upozornit. Musí si řádně promyslet, co bude v této situaci dělat. „Obecně řečeno, jsou pouze tři možnosti – odejít ze zaměstnání, zůstat a dále trpět anebo zůstat a bránit se.“ (Svobodová, 2008, s. 91)

Pokud se jedinec rozhodne v zaměstnání zůstat, ale dále se nečinně nechat terorizovat, je to to nejhorší rozhodnutí, které mohl učinit. Ovšem pokud se rozhodne zůstat a bránit se, je důležité, aby ze sebe vydal napětí a uvolnil se. Při obraně je dobré, pokud se jedinec bude řídit následujícím postupem:

1. Udělejte si soukromou inventuru a poznejte svého protivníka.
2. Zkuste oslovit mobbera.
3. Ved'te si podrobné záznamy.
4. Najděte si spojence a rozvíjejte svoje zázemí.
5. Aktivně se braňte.
6. Informujte nadřízeného.
7. Obrat'te se na další instituce.
8. Vyhledejte odbornou pomoc. (Svobodová, 2008, s. 93)

A konečně se dostáváme k prevenci terciární, ke které by na pracovištích již docházet nemělo, a to jsou ty situace, které vyvrcholily až do takového stádia, kdy byla oběť nucena opustit pracoviště a měla z důvodu mobbingu trvalé psychické následky.

Jedinec se mobbingu nemusí bránit pouze sám nebo jen za pomoci vedení svého pracoviště nebo rodiny, ale může se také obrátit na legislativu a právní obranu. Bohužel v České Republice není ještě mobbing vymezen, jak uvádí Svobodová (2008, s. 89), v tzv. antimobbingovými zákony jako je to v zahraničí, nicméně malé procento právníků a soudců s tím jistou zkušenost má, tudíž je zde pořád možnost to alespoň zkusit právní cestou.

Malá rada na závěr. Pokud se někdy za dobu své pracovní působnosti stanete obětí mobbingu, je důležité nepropadat panice a aktivně proti němu bojovat. Jestliže máte s takového aktivního přístupu strach, jste spíše introvertní a netroufáte si se k tomu problému postavit čelem, raději zaměstnání dobrovolně opusťte. Stále na tom budete lépe, než kdybyste museli snášet každodenní ponižování.

2.4 Stávající výzkumné šetření mobbingu

Výzkumy na problematiku mobbingu lze zaznamenat v řadě zemí především z výzkumů, které byly realizovány na konci 20. století a to hlavně na ujasnění termínu mobbingu a jeho výskytu mezi zaměstnanci. I v České Republice se podobné výzkumy realizovali, nicméně však o několik let později než v těchto zemích. Mapování výskytu mobbingu se provádělo v různých profesních zaměřeních, ale v mnoha případech to byli právě učitelé, a to jak na školách základních, tak se zjišťovala rozšířenost i mezi univerzitními pedagogy.

V následující tabulce si názorně shrneme, v jakých zemích se prováděly výzkumy na výskyt mobbingu, jaké obory zaměstnání byly zkoumány a také samozřejmě počet respondentů a celkový výskyt obětí mobbingu uvedený v procentech.

Tabulka 1. Výskyt mobbingu ve světě

Stát	Autoři výzkumu	Cílová skupina	Výzk. vzorek	Výskyt
Austrálie	Niedl, 1995	Personál nemocnic	368	26%
		Pracovníci výzkumného ústavu	63	8%
	Shallcross, 2008	Oběti mobbingu	212	kvalit.
Česká Republika	Čech, Kantor, 2008	Učitelé základních škol	1103	18,40%
	Čech, 2009	Učitelé základních škol	13	kvalit.
	Zábrodská, Květoň, 2011	Pracovníci terciární sféry vzdělávání	1533	19,40%
Dánsko	Hogh, Dofradottir, 2011	Náhodný vzorek	1857	2%
		Studenti pedagogických studií	99	2/14 %
	Mikkelsen, Einarsen, 2001	Personál nemocnice	236	3/16 %
		Pracovníci výrobní společnosti	224	4/8 %
	Agervold, 2001	Pracovníci obchodních domů orgány místní správy, státní orgány,	215	1/25 %
	FTF, 2001	sociální pedagogové Členové organizací	1613	4% 18%
Finsko	Björkvist a kol., 1994	Univerzitní zaměstnanci	338	17%
	Salin, 2001	Náhodný vzorek obchodníků	385	9/24 %
	Vartia, 1996	Zaměstnanci místní správy	949	10%
	Vartia a Hytti, 2002	Dozorcové	896	11/17 %
	Kivimäki a kol., 2000	Personál nemocnice		5%
Irsko	O'Moore, 2000	Náhodný státní vzorek	1009	17%
Německo	Mackensen von Asfeld, 2000	Administrativní zaměstnanci	1989	3%
Norsko	Matthiesen a kol., 1989	Zdravotní sestry a ošetřovatelé	99	10%
		Učitelé	84	6%
Slovensko	Rohn, Kariková, 2007	Učitelé mateřských, základních a středních škol	200	5,50%
	Kariková, Nábělková a kol., 2008	Učitelé a vychovatelé mateřské školy	163	Σ 15 %
		1. stupeň ZŠ		4%
		2. stupeň ZŠ		9%
		střední školy vychovatelé ve ŠD		18% 50%
Švédsko	Leymann, 1922	Pracovníci	2438	4%
	Lindroth a Leymann, 1993	Zaměstnanci mateřských škol	230	6%
Velká Británie	Rayner, 1997	Studenti - brigádníci	581	53%
	Quine, 1999	Zaměstnanci ve zdravotnictví	1100	38%

Než se dostaneme na výzkumná šetření prováděná v České Republice, podíváme se na situaci na Slovensko, které je nám hodně blízké ať již v podobě mentality či školství.

Čech (2007, s. 44) ve své publikaci uvádí, že na Slovensku jsou ve výzkumech o výskytu mobbingu o něco lépe, než je daná skutečnost v České Republice a to i z prostředí školství. „Na Slovensku bylo za rok 2008 zaznamenáno 250 případů mobbingu a bossingu a lze konstatovat, že toto číslo stále roste.“ (Štibraná, cit. podle Čech, 2007, s. 44) Podle dosavadních zjištěných informací, které udává Čech (2007, s. 44) se nejvíce mobbing vyskytuje právě ve školství a dále ve státní správě a soukromých společnostech.

Dalším a velmi propracovaným výzkumem o výskytu mobbingu na Slovensku byl výzkum Rohna a Karikové z roku 2007, „ve kterém si za cíl vymezili zjistit míru výskytu mobbingu učitelů mateřských, základních a středních škol na středním Slovensku.“ (Čech, 2007, s. 44) do výzkumu se nakonec zapojilo 200 pedagogů a výsledky jsou následující. Oběti mobbingu se nejčastěji pohybovali mezi věkem 36 – 45 let a 46 – 55 let a více se mobbing objevuje na školách ve městech než na vesnici.

Nyní se dostáváme k výzkumům na výskyt mobbingu na území České Republiky. Co se týče těchto výzkumů, nebylo jich zde provedeno mnoho, jedná se tedy o velmi málo zmapovanou oblast, i když se mobbing v České Republice vyskytuje. „Výjimkou je aktuální výzkum výskytu mobbingu ve vysokoškolském prostředí, realizovaný Psychologickým ústavem AV ČR, kam byli zahrnuti jak akademičtí, tak neakademičtí pracovníci.“ (Čech, 2007, s. 45) Tohoto výzkumu se zúčastnilo celkem 1533 zaměstnanců v terciárním vzdělávání a více než 19% jich uvedlo, že má osobní zkušenost s mobbingem.

Co se týče reprezentativních výzkumů na téma mobbing či jeho výskyt, nejsou k dohledání žádné jiné výzkumy, jedná se pouze o výzkumy, které provádějí studenti ke svým závěrečným pracím. Ovšem jak uvádí Čech (2007, s. 46), nejčastěji se výzkumy o mobbingu v České Republice zabývá agentura GfK Praha a zároveň ve své publikaci uvádí několik případů, neboli výsledků těchto výzkumů, získané danou agenturou.

Například se zde uvádí, že v roce 2001 bylo do výzkumu zařazeno 633 respondentů, ze kterých 16% odpovědělo, že má přímou zkušenost s mobbingem. V roce 2003 uvedlo setkání se s mobbingem již 28% respondentů z celkového počtu 693. Dalšími výzkumy Agentura GfK Praha zjistila, že mobbing je záležitostí spíše mladších zaměstnanců a více se mobbing projevuje u lidí s nižším stupněm dosaženého vzdělání.

Výzkumy prováděné Agenturou GfK Praha jsou prováděné na celkové populaci bez ohledu na to, jaké zaměstnání vykonávají. Máme – li se dále zaměřit na výzkumy a přehled o situaci výskytu mobbingu v České Republice, lepší odkaz nám může nabídnout výzkum pana docenta Tomáše Čecha, který se rozhodl zkoumat výskyt mobbingu na českých základních školách.

Do jeho výzkumu se celkem zapojilo 1135 respondentů, tedy pedagogů základních škol z celé České republiky, přičemž výsledný výzkumný vzorek činil 1103 respondentů. Z tohoto počtu se celkem zapojilo do výzkumu přes 80 % žen, což značí vysokou feminizaci školství, a nejpočetnější skupinu tvořili pedagogové ve věku 41 – 50 let.

Z celkového počtu respondentů daného výzkumu 17 % odpovědělo, že se za dobu své pedagogické praxe stalo obětí mobbingu, z čehož 8 % respondentů uvedlo, že se obětí stali opakovaně a někteří učitelé se stali zároveň jak obětí mobbingu, tak i obětí bossingu, což je šikana ze strany nadřízeného. Jestliže se zaměříme na výskyt mobbingu z hlediska pohlaví, podle výsledků jsou častějšími obětí mobbingu muži, kteří v daném výzkumu tvoří 19 %, přičemž z žen uvedlo necelých 17 %, že se staly obětí mobbingu. (Čech, 2007, s. 52 – 73)

Jestliže se zaměříme na pohlaví obětí, statistická šetření, které uvádí ve své publikace Kratz (2005, s. 21), říkají, že jestliže se obětí stane žena, je velká pravděpodobnost, že samotným útočníkem, tedy mobberem bude také žena. To samé platí i naopak. „Ženy jsou šikanovány ženami z 40%, muži z 30% a ženami i muži z 30%. Muži jsou šikanováni muži z 76%, ženami z 3% a ženami i muži z 21%.“ (Kratz, 2005, s. 21) Další statistika podle stejného autora se zabývá věkem obětí a mobberů. „Podle statistiky čelí mobbingu spíš mladší ženy (35 let) a starší muži (50 let), zatímco průměrný věk původců mobbingu činí 40 let.“ (Kratz, 2005, s. 21)

Z výše uvedených dat se nám tedy potvrzuje to, že se mobbing opravdu v České Republice, ale i jinde ve světě vyskytuje. Nezáleží na zaměstnání, které člověk vykonává, ani na jeho úrovni IQ či dosaženém vzdělání, ani na jeho věku či pohlaví. Musíme mít stále na paměti, že obětí mobbingu se může stát opravdu kdokoliv a nikdy si nemůže být jistý, že se taková situace stane právě jemu. Je dobré být s touto oblastí obeznámen a při jakémkoliv podezření na šikanu na pracovišti vědět, jak se zachovat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 CÍL VÝZKUMU

Hlavním cílem naší bakalářské práce, přesněji tedy jejího empirického výzkumu bude zjistit, zda se vyskytuje mobbing na základních školách mezi pedagogickými pracovníky a dále pro nás bude podstatná informace, v jaké míře se zde vyskytuje.

Cílovou skupinou našeho výzkumu jsou tedy pedagogičtí pracovníci na základních školách ve Zlínském kraji.

3.1 Dílčí cíle

Dalšími, tedy dílčími cíli, které budou pro náš výzkum přínosné a které nás budou zajímat, jsou, kdo je tímto negativní jevem nejvíce ohrožen, zda ženy či muži, a v jaké věkové skupině se případné oběti a agresoři, tedy mobbeři, mohou vyskytovat. Budeme tedy hledat statisticky významné rozdíly mezi těmito všemi proměnnými. Dále nás bude zajímat, jak jsou čeští pedagogové na základních školách informováni o mobbingu, a s jakými formami mobbingu se setkali, pokud se tedy stali obětí mobbingu. Také nás bude zajímat kvalita vztahů mezi pedagogy na základních školách.

4 FORMULACE PROBLÉMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ

4.1 Výzkumný problém

Vyskytuje se mobbing mezi pedagogickými pracovníky na základní škole a existuje jistá souvislost mezi jejich pohlavím a věkem?

4.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky korespondují s výzkumnými cíli a jsou to takové otázky, na které budeme v empirické části naší bakalářské práce hledat výsledky podle odpovědí respondentů.

- Vyskytuje se mobbing mezi pedagogickými pracovníky na základní škole?
- Jsou mobbingem ohroženi více muži nebo ženy?
- V jaké věkové kohortě se oběti mobbingu nejvíce vyskytují?
- Jsou pedagogové základních škol dostatečně informovaní o mobbingu?
- Jsou aktéry mobbingu (mobbeři) častěji muži nebo ženy?
- S jakými nejčastějšími formami mobbingu se oběti setkali?
- Na jakém pracovišti se oběti setkali s mobbingem?
- Je dané vedení školy kompetentní k řešení problémů spojených s mobbingem?

4.3 Formulace hypotéz

H1: Muži jsou mobbingem ohroženi více než ženy.

H2: Mladší učitelé jsou mobbingem ohroženi více než starší učitelé.

H3: Informovanost o mobbingu je větší u mladších pedagogických pracovníků než u starších.

4.4 Definice proměnných

V hypotézách mluvíme o určitých vztazích mezi jevy, které nazýváme proměnnými. Jedná se o nezávisle proměnné a závisle proměnné.

Nezávisle proměnné: pohlaví, věk

Závisle proměnné: informovanost o mobbingu, výskyt mobbingu

5 METODA SBĚRU DAT

Pro naši bakalářskou práci jsme si metodu sběru dat vybrali dotazník, jakožto to anonymní metodu. Jak jsme již zmiňovali v předešlých kapitolách, náš výzkumný vzorek se týkal pedagogických pracovníků základních Zlínského kraje, kteří tedy tvoří náš reprezentativní vzorek. Tedy výzkumným nástrojem našeho výzkumu je nestandardizovaný polostrukturovaný dotazník. Metoda výzkumu našeho výzkumného šetření je kvantitativní výzkumná strategie.

Dotazník byl strukturován na 3 oblasti z hlediska plánovaného vyhodnocování vztahů mezi kategoriemi. Celkem bylo sestaveno 17 položek s následujícím rozložením:

- Část 1 (položky 1 – 3): demografické a identifikační údaje o respondentovi a klima ve škole (pohlaví, věk, vztahy mezi pedagogy)
- Část 2 (položky 4 – 7, položky 14 – 17): mobbing (informovanost o mobbingu, výskyt mobbingu, oběť mobbingu, aktéři mobbingu, řešení mobbingu)
- Část 3 (položky 8 – 13): zkušenosti s mobbingem (soustavnost mobbingu, formy mobbingu, místo výskytu mobbingu, pohlaví a věk mobberů)

5.1 Výzkumný soubor

Základní souborem výzkumného vzorku jsou všichni pedagogičtí pracovníci základních škol ze Zlínského kraje, jsou to tedy všichni ti, kteří v době našeho výzkumu provozovali pedagogickou činnost na některé základní škole ve Zlínském kraji.

Výběrový vzorek tvoří ti pedagogičtí pracovníci, kteří byli námi osloveni pro náš výzkum. Jsou to tedy pedagogičtí pracovníci z pěti, respektive ze šesti základních škol, kdy musíme brát v úvahu i to, že jedna základní škola s námi odmítla spolupracovat.

5.2 Druh výběru výzkumného vzorku

Existuje několik druhů výběrů, kterými lze vybírat jedince či skupinu osob do výzkumu, aby výzkum dobře reprezentovali.

Pro náš výzkum jsme vybrali metodu záměrného výběru, u které závisí především na úsudku nás, jakožto výzkumníků. Tento záměrný výběr se dále ještě dělí na další výběry, které nám upřesňují náš záměr. Pro náš výzkum jsme tedy v konečné fázi vybrali záměrný výběr - výběr „průměrných jednotek“, při které jsme si sami dle uvážení zvolili základní školy, které oslovíme a na kterých rozdáme naše dotazníky.

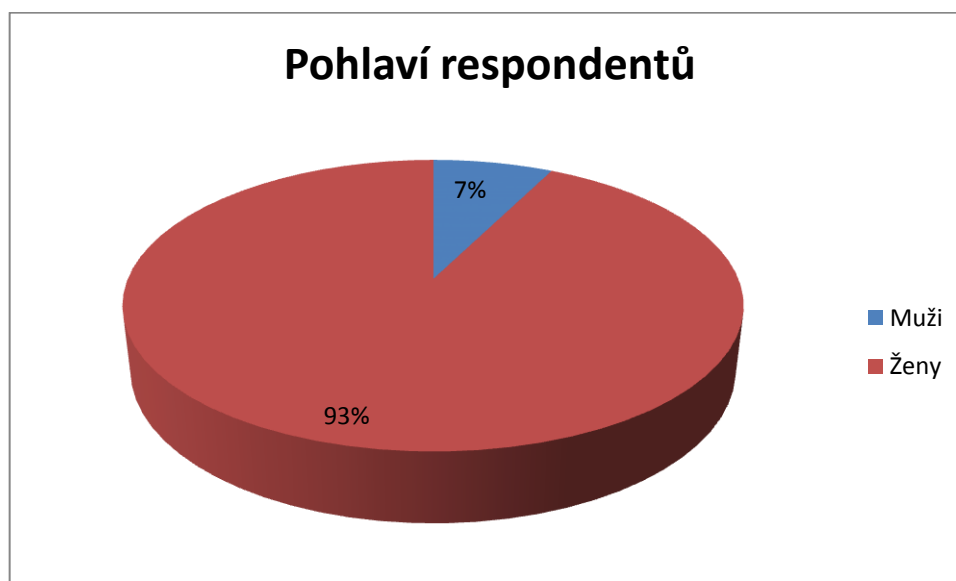
5.3 Rozsah výběru

Vědecky platí, že čím větší máme rozsah výběru, tím je menší rozdíl mezi charakteristikou a parametrem. Tento rozsah lze v některých případech odhadnout pomocí výpočtu.

Aby měl náš výzkum požadovanou spolehlivost a přesnost, museli bychom použít rozsah výběru o velikost 354 respondentů.

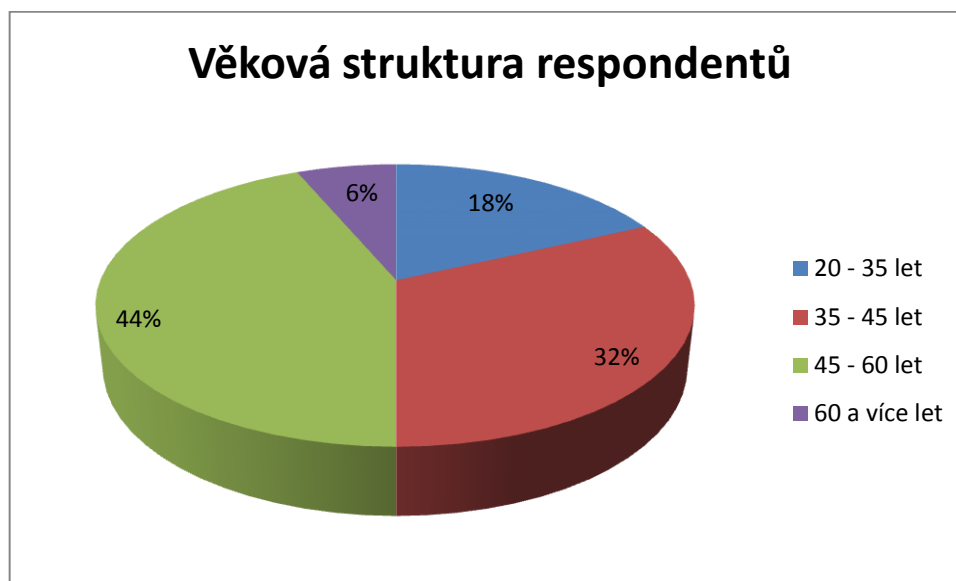
Celkem bylo na námi určené základní školy rozdáno 140 dotazníků, které sice nepokrývají dostatečný rozsah výběru, ale pro náš výzkum je 140 odpovědí dostačující. Nicméně zpět se nám vrátilo 96 vyplněných dotazníků, z čehož jsme bohužel museli ještě 2 dotazníky vyřadit pro nesprávnost a neúplnost vyplnění námi požadovaných dat. Relativní návratnost dotazníků činí 68,8 %. Za úspěch se dá považovat návratnost již 30% dotazníků, naše návratnost je dvojnásobná, což znamená, že návratnost je nadměru uspokojující.

Graf 1. Pohlaví respondentů

V grafu č. 1 je patrné, že v českém školství, v našem případě tedy hlavně na základních školách, je vysoká míra feminizace, z čehož vyplývají i naše výsledky znázorněné právě v tomto grafu. Ve výzkumu s námi spolupracovalo více jak 90% žen a pouze 7% mužů. I za tuto malou část učitelů pedagogů můžeme být vděční, nicméně pro naše další zkoumání a vyhodnocování dílčích vztahů, nám bude tato informace činit malé problémy.

Graf 2. Věková struktura respondentů

Mezi všemi respondenty, kteří se zúčastnili našeho výzkumu, je nejvíce ve věkové kohortě mezi 45 – 60 lety, jak nám udává graf č. 2. V těsném závěsu za těmito respondenty jsou pedagogové ve věku 35 – 45 let, z čehož vyplývá, že nejvíce pedagogů na základních školách je mezi věkem 35 – 60 let, a tvoří tak skoro 80% všech respondentů. Důležitým datem je i informace o pedagogích ve věku mezi 20 – 35 rokem života. Těch není sice mnoho, z čehož vyplývá, že základní školy nejsou vřele otevřené čerstvým absolventům vysokých škol, ale zároveň 18% není špatný výsledek. S touto informací koreluje informace o pedagogích, kteří přesáhli již 60 rok života. Stále pokračují ve své pedagogické praxi, z čehož vyplývá, že se základní školy nechtějí vzdát jejich dlouholeté praxe a zkušeností.

6 ANALÝZA DAT

Pro analýzu dat jsme použili program Microsoft Office Excel 2007.

Nejprve se zaměříme na statistickou analýzu dat podle základních škol, kterým byly dány naše dotazníky k vyplnění, poté vytvoříme celkovou analýzu ze všech navrácených dotazníků.

6.1 Charakteristika oslovených základních škol

6.1.1 Základní škola „1“

Na základní školu, kterou jsme si pro náš výzkum označili číslem „1“, bylo celkem odevzdáno 35 dotazníků, ze kterých se nám vrátilo 26 vyplněných. Z toho nám vyplývá, že návratnost dotazníků uvedená v procentech je 74,3%.

Z celkových 26 vyplněných dotazníků jsme museli 1 dotazník vyřadit, vzhledem k tomu, že nebyl řádně vyplněn a chyběla zde pro náš výzkum důležitá data. Tudíž pro náš výzkum je platných 25 dotazníků.

V následujících tabulkách uvádíme počty respondentů podle různých osobních parametrů, které jsme si určili: pohlaví, věk, informovanost o mobbingu, oběti mobbingu.

Tabulka 2. Pohlaví respondentů na ZŠ 1

	Pohlaví respondenta	
	MUŽ	ŽENA
	0	25
Procentuální výměr	0%	100%

Jak je patrné, že na základní škole, kterou jsme si označili číslem „1“, vyplnily dotazníky pouze ženy. Informace, že se ve školství pohybuje více žen než mužů, je tedy víc než pravdivá. Nicméně, je nám však známo, že na této základní škole muži jsou, leč bohužel nebyli tak ochotní s námi spolupracovat při vyplňování dotazníků.

Tabulka 3. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 1

	Věkové skupiny respondentů			
	20 - 35 let	35 - 45 let	45 - 60 let	60 a více let
		0	8	15
Procentuální výměr	0%	32%	60%	8%

Dle výše uvedených dat je nám jasné, že se v českém školství nevyskytuje moc nových mladých učitelů, kteří by mohli dále předávat své zkušenosti a posunout úroveň českého školství na vyšší pozici. Taková situace je tedy především na základní škole „1“. Největší četnost učitelů je ve věku od 45 do 60 let, což znamená, že jsou zde kvalitní a zkušení učitelé, nicméně tzv. mladá krev by se na této základní škole určitě hodila také.

Tabulka 4. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 1

	Informovanost o pojmu mobbing	
	Znám pojem mobbing	Neznám pojem mobbing
		20
Procentuální výměr	80%	20%

Pokud se jedná o informovanost a vědomí o pojmu mobbing, dalo by se říci, že tento pojem se obecně známý mezi pedagogy, jak je možno vidět v tabulce č. 3 (s. 43). Ovšem i nadále jsou mezi pedagogy ti, kteří o mobbingu nemají tušení a dozvěděli se o něm až z našeho dotazníku. Tudiž nemohou jednoznačně určit a poznat, zda jsou či nejsou obětí mobbingu.

Tabulka 5. Oběti mobbingu na ZŠ 1

	Oběti mobbingu	
	ANO	NE
		4
Procentuální výměr	16%	84%

Podle posledního parametru, který jsme si určili, jsme se dozvěděli, že oběti mobbingu se mezi pedagogy, alespoň na základní škole číslo „1“, vyskytují. Naštěstí je to pouhé malé procento z respondentů, kteří nám poskytli v této oblasti informace, nýbrž musíme brát

také v potaz to, že ne každý člověk, ať už je to pedagog, či zastává jiné zaměstnání, se nemusí k takovým nepříjemnostem, jako je šikana na pracovišti, přiznat.

6.1.2 Základní škola „2“

Na další základní školu, kterou jsme si posloupně označili číslem „2“, bylo celkem odevzdáno 43 dotazníků, ze kterých se nám vrátilo 35 dotazníků, nicméně z tohoto počtu jich bylo ještě dalších 12 nevyplněných, což znamená, že vyplněných a tím pádem pro náš výzkum použitelných bylo 23. Pokud se tedy zaměříme pouze na vyplněné dotazníky, činí nám návratnost 53,5%, tudíž je to stále více jak polovina odevzdaných dotazníků.

Všech 23 vrácených dotazníků bylo vyplněno správně, což znamená, že můžeme pro náš výzkum použít všechny a nemusíme žádný vyřadit.

V následujících tabulkách si opět uvedeme počty respondentů podle různých osobních parametrů, které jsme si určili stejně, jako u předchozí základní školy, a to jsou: pohlaví, věk, informovanost o mobbingu, oběti mobbingu.

Tabulka 6. Pohlaví respondentů na ZŠ 2

	Pohlaví respondenta	
	MUŽ	ŽENA
	1	22
Procentuální výměr	4%	96%

Na základní škole, kterou jsme si označili číslem „2“ opět vyplnilo dotazník mnohonásobně více žen než mužů. Z mnoha výzkumů prováděných v minulých letech je známo, že celkově ve školství je více žen než mužů. Náš výzkum tyto ostatní výzkumy nejen nevyvrací, ale zároveň s nimi souhlasí. Nicméně, i za tyto malá 4% procenta jsme vděční a pro náš výzkum to má svou hodnotu.

Tabulka 7. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 2

	Věkové skupiny respondentů			
	20 - 35 let	35 - 45 let	45 - 60 let	60 a více let
	2	8	11	2
Procentuální výměr	8%	35%	48%	9%

Je patrné, že ani na základní škole „2“ není mnoho nových a mladých učitelů. Největší četnost můžeme opět vidět u věku mezi 45 – 60 lety, která je pořád o malé procento větší než u učitelů mladších 45 let. Tyto informaci nijak nezazlíváme, spousta těchto učitelů má své mnoholeté zkušenosti, tudíž jsou všichni pro školu přínosní. To, že zde učí i lidé mladší 35 let je určitě pro školu také dobrá zkušenost, jak pro všechny ostatní pedagogy, tak i pro samotné žáky.

Tabulka 8. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 2

Informovanost o pojmu mobbing		
	Znám pojem mobbing	Neznám pojem mobbing
	11	12
Procentuální výměr	48%	52%

Jestliže se na základní škole „2“ zaměříme na data, která určují informovanost o mobbingu, zjistíme, že zde nejsou velké rozdíly mezi lidmi, kteří tento pojem znají, a lidmi, kteří ho naopak neznají. Můžeme tento pohled brát v celku pozitivně, vzhledem k tomu, že pokud lidé neznají pojem mobbing, je velmi malá pravděpodobnost, že se stali jeho obětí. Ovšem ani tuto skutečnost nemůžeme vyloučit, osoby mohli být vystavovány mobbingu, aniž by ve skutečnosti věděli, o co se jedná a projevy mobbingu také nemusely být tolik patrné.

Tabulka 9. Oběti mobbingu na ZŠ 2

Oběti mobbingu		
	ANO	NE
	5	17
Procentuální výměr	23%	77%

Informace, které jsme se dozvěděli v poslední části našeho šetření u základní školy „2“ není pro nás nikterak příjemná. Více než 20% pedagogů na zdejší škole je, nebo bylo, vystavováno mobbingu po různě dlouho dobu. Jestliže by nám dotazníky vyplnili všichni pedagogičtí pracovníci, je možné, že by se počet obětí snížil, existuje zde však i riziko, že by se počet obětí zvýšil a výsledek by poté byl velmi znepokojující.

6.1.3 Základní škola „3“

Na základní školu, kterou jsme si označili číslem „3“, bylo celkem odevzdáno 30 dotazníků a vyplněných se nám vrátilo 24 dotazníků. Z vyplněných dotazníků jsme však bohužel museli 1 dotazník vyřadit, vzhledem k tomu, že nebyl vyplněn tak, jak bychom pro náš výzkum potřebovali. Celková návratnost ale činí 80%, což můžeme pokládat za výborný výsledek.

V následujících tabulkách opět uvádíme počty respondentů podle různých osobních parametrů, které jsme si určili: pohlaví, věk, informovanost o mobbingu, oběti mobbingu.

Tabulka 10. Pohlaví respondentů na ZŠ 3

	Pohlaví respondenta	
	MUŽ	ŽENA
		0
Procentuální výměr	0%	100%

Opět jsme se dostali do situace, kdy ze všech vrácených vyplněných dotazníků, nebyla ani v jednom dotazníku, označena kolonka s pohlavím muž. Všechny dotazníky vyplnily opět pouze ženy, i když je nám známo, že zdejší základní škole vyučují i muži. Můžeme tedy je předpokládat, že muži zde berou svou práci opravdu vážně a na vyplňování dotazníků si bohužel nemohli najít ani chvíli čas.

Tabulka 11. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 3

	Věkové skupiny respondentů			
	20 - 35 let	35 - 45 let	45 - 60 let	60 a více let
		8	8	7
Procentuální výměr	35%	35%	30%	0%

Co se týče věkového rozvrstvení pedagogických pracovníků na základní škole „3“, je zde několika násobně větší počet pedagogů, jejichž věk se pohybuje v rozmezí od 20 do 45 let. Znamená to tedy, že je zde velmi kvalitně zastoupena mladá generace, která může žákům předávat nové informace a učit je podle nových učebních pomůcek, které oni, jakožto pedagogové, velmi dobře znají, a nemusejí se sami doučovat, jak s těmito učebními pomůckami pracovat.

Tabulka 12. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 3

Informovanost o pojmu mobbing		
	Znám pojem mobbing	Neznám pojem mobbing
	15	8
Procentuální výměr	65%	35%

Na základní škole „3“ je o polovinu více pedagogických pracovníků, kteří vědí, co znamená pojem mobbing. Z tohoto výsledku můžeme soudit, že to může být dáno i tím, v jaké věkové sortě se zde tyto pedagogové vyskytují. Mladší pedagogičtí pracovníci mohou mít lepší informovanost v tomto oboru, především z toho hlediska, že v dřívější době se o mobbingu tolik nehovořilo jako teď, i když podle dávných výzkumů je patrné, že i před několika desítkami let se nejen ve školství, ale ve všech profesích, mobbing vyskytoval.

Tabulka 13. Oběti mobbingu na ZŠ 3

Oběti mobbingu		
	ANO	NE
	0	23
Procentuální výměr	0%	100%

Poslední položka zjišťovaná na základní škole „3“ nám udává počet obětí mobbingu na zdejší škole. Žádný pedagogický pracovník, který byl ochoten nám vyplnit dotazník, nebyl a v současné době ani není vystavován útokům mobbingu. Můžeme jen spekulovat, zda je podobná situace i u ostatních pedagogů, kteří nám dotazník nevyplnili, nebo zda ho nevyplnili právě z důvodů, že byli či jsou těmto útokům vystavováni a za tuto situaci se stydí. Ovšem to jsou jen spekulace a domněnky, současný stav při žádné oběti mobbingu je pro danou základní školu jistým úspěchem.

6.1.4 Základní škola „4“

Na další základní školu, kterou jsme si tentokrát označili číslem „4“, jsme celkem odevzdali 16 dotazníků k vyplnění. Z těchto dotazníků se nám celkem vrátilo

10 vyplněných. Celková návratnost dotazníků tudíž činí 62,5%, což nám udává stále nadpoloviční účast pedagogů při výzkumu na zdejší základní škole.

Ze všech 10 vrácených vyplněných dotazníků jsme nemuseli vyřadit žádný, všechny byly vyplněny tak, že splňovaly naše požadavky pro výzkum. Můžeme tedy pracovat se všemi vyplněnými dotazníky.

V následujících tabulkách uvádíme počty respondentů podle různých osobních parametrů, které jsme si určili: pohlaví, věk, informovanost o mobbingu, oběti mobbingu.

Tabulka 14. Pohlaví respondentů na ZŠ 4

	Pohlaví respondenta	
	MUŽ	ŽENA
		4
Procentuální výměr	40%	60%

Vzhledem k odevzdanému počtu dotazníků je patrné, že základní škola „4“ není školou velkou, nicméně na její rozlohu zde vyučuje mnohem větší procento pedagogů mužů než na spoustě jiných, větších základních školách ve Zlínském kraji. Tuto informaci můžeme soudit i podle počtu mužů, kteří byli ochotni s námi spolupracovat a vyplnili náš dotazník. Jestliže bychom dané základní školy posuzovali i mezi sebou, základní škola „4“ by byla označena jako škola s největším procentem mužů pedagogů mezi danými základními školami.

Tabulka 15. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 4

	Věkové skupiny respondentů			
	20 - 35 let	35 - 45 let	45 - 60 let	60 a více let
		3	4	3
Procentuální výměr	30%	40%	30%	0%

Co se týče věku, jsou na základní škole „4“ pedagogové pouze do 60 – ti let věku. Největší procentuální zastoupení mají pedagogičtí pracovníci, u kterých se jejich věk pohybuje mezi 35 – 45 rokem. Pedagogové, jejichž věk je nižší než 35 let jsou zde zastoupeni také a podle pedagogických pracovníků, kteří nám vyplnili dotazník, jsou zde zastoupeni ve stejné míře jako pedagogičtí pracovníci, kteří mají více jak 45 let, avšak nejsou starší 60 – ti let. Dalo by se říci, že věkové zastoupení pedagogů na této škole je

vhodně rozvrstven mezi téměř všechny věkové kategorie, tudíž je žákům dostáváno vzdělání od rozdílně zkušených pedagogů.

Tabulka 16. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 4

Informovanost o pojmu mobbing		
	Znám pojem mobbing	Neznám pojem mobbing
	6	4
Procentuální výměr	60%	40%

Jistá informovanost o pojmu mobbing mezi pedagogickými pracovníky na základní škole „4“ je, ale nedá se říci, že je nikterak vysoká. Více jak polovina pedagogů ví, co to mobbing ve skutečnosti je, ale je zde i velké množství pedagogů, pro které je pojem mobbing novou záležitostí. Může to být způsobeno i tím, že je tato základní škola malá, není zde mnoho pedagogů, tudíž neexistuje mezi nimi jistá konkurence a rivalita, proto na sebe nemusí vzájemně „útočit“. Samozřejmě, že to jsou opět jen spekulace, pravda se může vyskytovat úplně někde jinde.

Tabulka 17. Oběti mobbingu na ZŠ 4

Oběti mobbingu		
	ANO	NE
	0	10
Procentuální výměr	0%	100%

Jestliže jsou naše spekulace správné, je to možná důvod k tomu, že na základní škole „4“ nejsou pedagogové, kteří by se za svou pedagogickou kariéru stali obětí mobbingu. Existuje možnost, že ne všichni tito pedagogové učí na zdejší základní škole celou svou pedagogickou působnost, ale i přesto se nikdy nestali obětí mobbingu, což je nejen výborná zpráva.

6.1.5 Základní škola „5“

Další a zároveň poslední základní školu, kterou jsme oslovili pro spolupráci s naším výzkumem, jsme označili číslem „5“. Zde jsme celkem odevzdali 16 dotazníků k vyplnění.

Zpět se nám vrátilo 13 vyplněných dotazníků, z nichž jsme nemuseli žádný vyřadit, všechny byly vyplněny tak, že splňovaly naše požadavky pro výzkum. Tedy jsme mohli pracovat se všemi. Celková návratnost dotazníků činí 81,3 %.

V následujících tabulkách uvádíme počty respondentů podle různých osobních parametrů, které jsme si určili: pohlaví, věk, informovanost o mobbingu, oběti mobbingu.

Tabulka 18. Pohlaví respondentů na ZŠ 5

	Pohlaví respondenta	
	MUŽ	ŽENA
		2
Procentuální výměr	15%	85%

Z počtu odevzdaných dotazníků je opět možno vypočítat, že základní škola „5“ není, co se týče velikosti, velká, nýbrž i zde se vyskytují pedagogičtí pracovníci muži. I když dotazník nám vyplnil pouze jeden muž, stále je to pro nás větší přínos než z některých předešlých a zároveň větších základních škol.

Tabulka 19. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 5

	Věkové skupiny respondentů			
	20 - 35 let	35 - 45 let	45 - 60 let	60 a více let
		4	2	6
Procentuální výměr	31%	15%	46%	8%

Věková sorta pedagogických pracovníků na základní škole „5“ je, dalo by se říci, relativně vyrovnaná. Nejvíce je zde pedagogů ve věkovém rozmezí 45 – 60 let, ale pokud se zaměříme na pedagogy od 20 – 35 let, zjistíme, že je zde stejné množství pedagogů do 45 let, jako pedagogů od 35 – 45 let. Vyučují zde i pedagogové, kteří se řadí do škály nad 60 let, ale podle zjištěných informací, je to pouze jeden pedagog. Proto můžeme dál tvrdit, že základní škola „5“ je základní školou mladou, pokud se budeme řídit věkovým rozvrstvením.

Tabulka 20. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 5

Informovanost o pojmu mobbing		
	Znám pojem mobbing	Neznám pojem mobbing
	5	8
Procentuální výměr	38%	68%

Jestliže se jedná o vědomí o pojmu mobbing, není na základní škole „5“ mnoho pedagogických pracovníků, kteří by byli s tímto pojmem seznámeni. Je zde více pedagogů, kteří pojem neznají a slyšeli ho od nás, respektive z našeho dotazníku poprvé. Zde se popírá myšlenka, že mladší učitelé jsou o mobbingu mnohem lépe informovaní, než učitelé staršího věku, protože jak jsme si uvedli výše, tato základní škola má více mladších pedagogů než těch starších, co se týká věku.

Tabulka 21. Oběti mobbingu na ZŠ 5

Oběti mobbingu		
	ANO	NE
	1	12
Procentuální výměr	8%	92%

Vzhledem k tomu, že je základní škole „5“ malé množství pedagogických pracovníků, kteří jsou informovaní o pojmu mobbing, vyskytují se zde případy obětí mobbingu. V našem šetření pouze jeden respondent, tedy pedagog, uvedl, že se stal obětí mobbingu, nýbrž i to je pro nás významné šetření vzhledem k počtu pedagogů na základní škole „5“ a k počtu pedagogů, kteří vědí, co to mobbing je.

Ke spolupráci jsme oslovili ještě jednu základní školu Zlínského kraje, kde bychom mohli rozdat 20 dotazníků, ale bohužel jsme touto základní školou byli odmítnutí, a to s tím, že přijímají pouze dotazníky od bývalých absolventů této základní školy.

Toto odmítnutí nás mrzí, nicméně na všech ostatních školách jsme byli přijati vřele a i vzhledem k neúplným počtem vyplněných dotazníků jsme s výsledkem našeho šetření a zpětnému vysbírání vyplněných dotazníků, velmi spokojeni.

6.2 Ověřování hypotéz

Pro ověření námi určených statistických hypotéz jsme si určili statistické testy významnosti, a to testy významnosti CHÍ – KVADRÁT pro kontingenční tabulku a CHÍ - KVADRÁT pro čtyřpolní tabulku. Zbylá data jsou provedena a zkoumána pomocí deskriptivní statistiky, tedy tzv. popisnou metodou.

Hypotéza č. 1:

„Stal/a jste se za dobu pedagogické praxe někdy obětí mobbingu?“

- a) Ano
- b) Ne

„Pohlaví“

- a) Žena
- b) Muž

H_0 : Četnost výskytu mobbingu je u mužů stejně velká jako u žen.

H_A : Četnost výskytu mobbingu je u mužů a u žen rozdílná.

Hladinu významnosti jsme si zvolili 0,05.

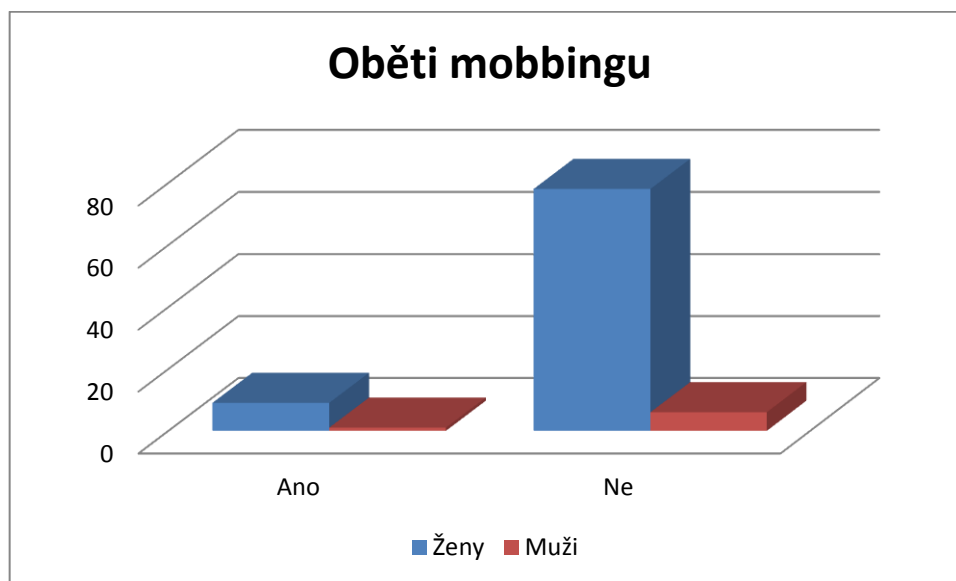
Abychom mohli testovat nulovou hypotézu, potřebujeme si vypočítat očekávané četnosti a dále potřebujeme zjistit počet stupňů volnosti naší tabulky. Počet stupňů volnosti pro kontingenční čtyřpolní tabulku je $f = 1$.

$$\chi^2 = 0,106$$

$$\chi^2_{0,05} (1) = 3,841$$

Vypočítaná hodnota χ^2 je menší než hodnota kritická, proto přijímáme nulovou hypotézu a odmítáme hypotézu alternativní. Což znamená, že na základních školách ve Zlínském kraji jsou muži obětí mobbingu stejně často jako ženy. Riziko omylu je menší než 5%.

Graf 3. Oběti mobbingu

Graf č. 3 nám udává počet respondentů, kteří se za svou dosavadní pedagogickou praxi stali obětí mobbingu a zároveň poukazuje na jejich pohlaví. Je patrné, že se za dobu své pedagogické praxe, s mobbingem setkala více žen, než mužů, ale musíme počítat s velkou mírou feminizace na českých základních školách, tudíž tento výsledek nemůžeme brát jako jednoznačně určující počet obětí mobbingu podle jejich pohlaví.

Hypotéza č. 2:

„Stal/a jste se za dobu své pedagogické praxe někdy obětí mobbingu?“

- a) Ano
- b) Ne

„Kolik je Vám let?“

- a) 20 – 35 let
- b) 35 – 45 let
- c) 45 – 60 let
- d) 60 a více let

H_0 2: Mezi četnostmi odpovědí na uvedené otázky není závislost.

H_A 2: Mezi četnostmi odpovědí na uvedené otázky je závislost.

Hladinu významnosti jsme si zvolili 0,05.

Abychom mohli dále pracovat s uvedenými daty, je důležité si pro každý údaj námi zaznamenaný v tabulce, vypočítat očekávanou četnost, neboli O. Jakmile si vypočítáme

očekávané četnosti pro každé pole tabulky, výsledné hodnoty sečteme dohromady a výsledné číslo je číslo námi požadované a to číslo χ^2 .

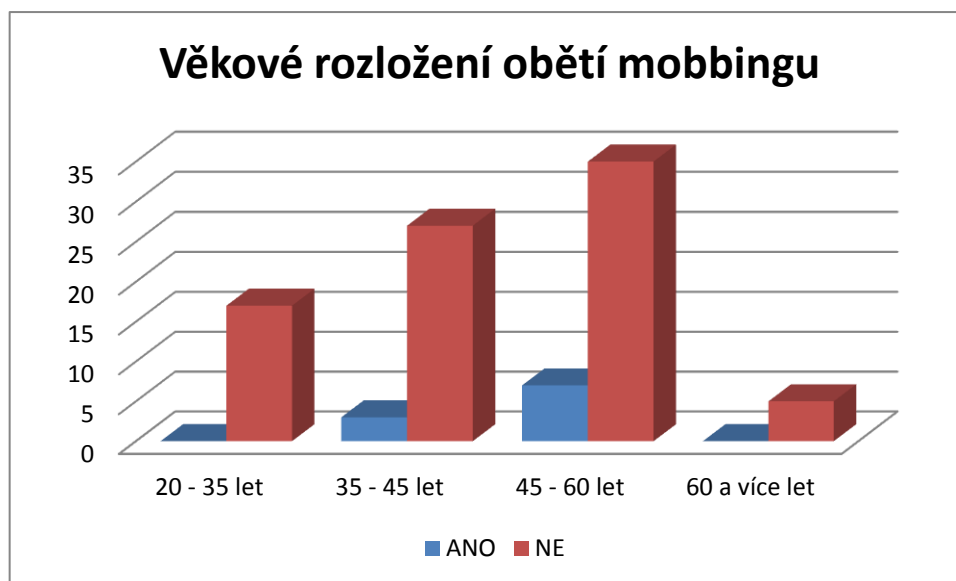
Samozřejmě si musíme ještě určit stupně volnosti a pro naši kontingenční tabulku jsou stupně volnosti 3, tedy $f = 3$.

$$\chi^2 = 1,908$$

$$\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$$

Vypočítaná hodnota χ^2 je menší než hodnota kritická, proto můžeme přijmout nulovou hypotézu a zároveň odmítnout hypotézu alternativní. To znamená, že mezi odpověďmi na uvedené otázky nebyla prokázána statisticky významná souvislost. To znamená, že věk pedagogů nesouvisí s tím, zda se stali obětí mobbingu či nikoliv. Riziko omylu je menší než 5%.

Graf 4. Věkové rozložení obětí mobbingu

Na grafu č. 4 je patrné, že nejvíce obětí mobbingu se řadí do věkové škály mezi 45 – 60 rokem a celkově jsou oběti mobbingu zastoupeny mezi věkem 35 – 60 let. U pedagogů mladších 35 let a na druhou stranu u pedagogů starších 60 let se mobbing neobjevil, to znamená, že pedagogové v těchto letech se za dobu své dosavadní pedagogické praxe nestali obětí mobbingu.

Hypotéza č. 3:

„Slyšel/a jste někdy o pojmu mobbing?“

- a) Ano, vím, o co se jedná
- b) Ne, dnes jsem o něm slyšel/a poprvé

„Kolik je Vám let?“

- a) 20 – 35 let
- b) 35 – 45 let
- c) 45 – 60 let
- d) 60 a více let

H_0 3: Mezi četnostmi na uvedené otázky není souvislost.

H_A 3: Mezi četnostmi na uvedené otázky je souvislost.

Hladinu významnosti jsme si zvolili 0,05.

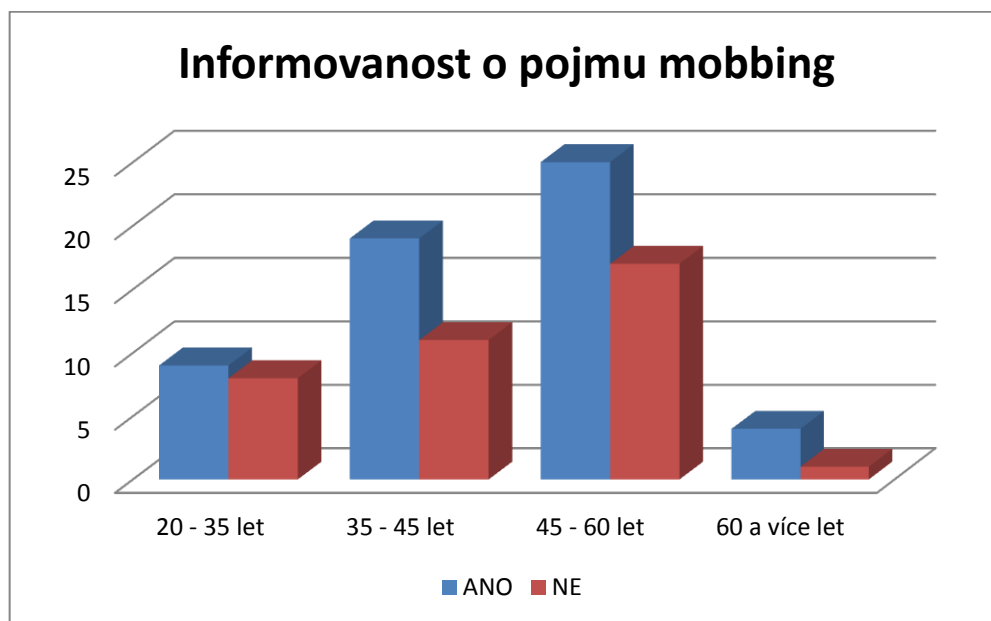
Abychom dostali náš požadovaný výsledek, tedy hodnotu χ^2 , musíme si nejprve vypočítat očekávané četnosti O pro všechny pole tabulky a následně pokračovat podle dalších výpočtů. Počet stupňů volnosti pro naši tabulku je 3, tedy $f = 3$.

$$\chi^2 = 1,42$$

$$\chi^2_{0,05} (3) = 7,815$$

Jestliže srovnáme vypočítanou hodnotu χ^2 a hodnotu testového kritéria, zjistíme, že vypočítaná hodnota je nižší, tudíž přijímáme nulovou hypotézu a odmítáme hypotézu alternativní. To znamená, že mezi odpověďmi na uvedené otázky nebyla prokázána statisticky významná souvislost, tedy že při informovanosti o pojmu mobbing nezáleží na věku pedagogů.

Graf 5. Informovanost o pojmu mobbing mezi všemi respondenty

Na grafu č. 3 je patrné, že mezi pedagogickými pracovníky na základních školách je více těch, kteří se již setkali s pojmem mobbing než těch, kteří o něm slyšeli poprvé až z našeho dotazníkového průzkumu. Nicméně mezi jejich počty není významný rozdíl, to znamená, že i v dnešní době je na základních školách stále dostatečné množství pedagogů, kteří s tímto pojmem nebyli doposud seznámeni.

6.3 Deskriptivní analýza

Deskriptivní analýza se zaměřuje na zmapování výsledků pomocí výzkumných otázek, na které se hledaly odpovědi z dat, které nám respondenti uvedli v dotazníku, a zaměřuje se na dílčí výzkumné cíle. Budeme se tedy zaměřovat na ty výzkumné otázky, které nebyly zjištěny pomocí výpočtu, ale u kterých budeme pouze konstatovat a prezentovat námi zjištěné informace.

VO5: Jsou aktéry mobbingu (mobbeři) častěji muži nebo ženy?

„Stal/a jste se za dobu své pedagogické praxe někdy obětí mobbingu?“

- a) Ano
- b) Ne

„Podle Vaší osobní zkušenosti jsou agresory mobbingu?“

- a) Muži
- b) Ženy

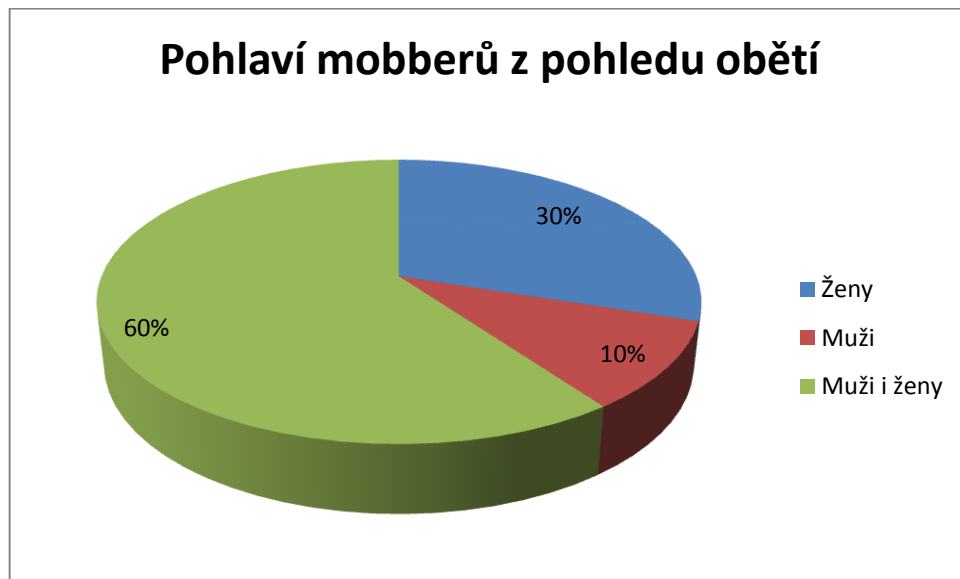
c) Muži i ženy

„Myslíte si, že agresori mobbingu jsou především?“

a) Muži

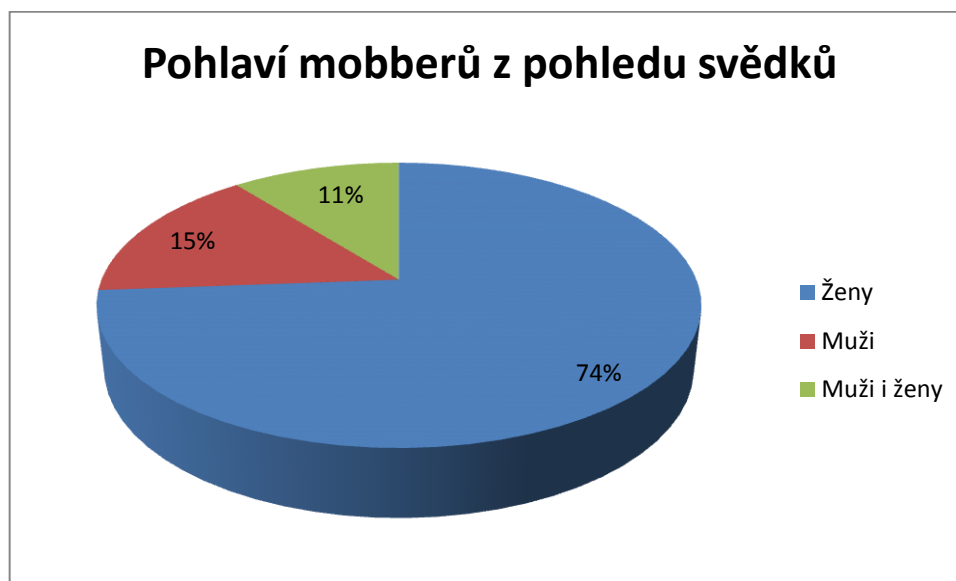
b) Ženy

Graf 6. Pohlaví mobberů z hlediska obětí

Podle grafu č. 6 je patrné, že podle zkušeností obětí mobbingu na pohlaví aktérů mobbingu vůbec nezáleží. Mobberem může být stejně často žena jako muž, i když se objevovaly odpovědi přímo zaměřené na jedno z pohlaví. 30% z obětí mobbingu uvedlo, že jej napadly (ať už jedna či více) ženy a jen pouhých 10%, což v našem případě je jedna oběť, uvedlo, že aktérem mobbingu podle jeho vlastní zkušenosti je nebo byl muž. Ale stále platí podle zkušeností, že na pohlaví nezáleží a pokud je mobberů více, může se ve skupině těchto agresorů objevovat obě pohlaví.

Graf 7. Pohlaví mobberů z pohledu svědků

Na otázku, kdo je častěji aktérem mobbingu nám respondenti, kteří nemají osobní zkušenost, uvedli, že podle jejich názoru jsou to především ženy, jak je patrné na grafu č. 7. Necelé 2/3 respondentů si myslí, že aktéry mobbingu jsou především ženy. Tato odpověď může být logická i z toho pohledu, že většina našich respondentů byly ženy a ty si myslí, že je větší pravděpodobnost, že žena zaútočí na ženu než žena na muže. Nicméně se vyskytly i takové odpovědi, které nám dokazují, že mobberem může být i muž, jak uvedlo 15% dotazovaných respondentů. Nejméně respondentů, a to 11% uvedlo, že aktéry mobbingu mohou být nezávisle na sobě obě pohlaví, tedy že na pohlaví mobberů nezáleží.

Jak si můžeme všimnout, pohled na aktéry mobbingu je zcela odlišný z pohledu obětí a z pohledu svědků mobbingu. Ti respondenti, kteří se osobně setkali s mobbingem mají tu zkušenost, že aktéry mobbingu mohou být jak muži, tak i ženy, že na jejich pohlaví nezáleží. Kdežto svědci mobbingu, kteří nemají přímou zkušenost s mobbingem uvedli, že si myslí, že většinou jsou aktéry mobbingu ženy, přičemž těch respondentů, kteří uvedli, že na pohlaví nezáleží, je v tomto případě nejméně. Aktéři z pohledu obětí a svědků se tedy rapidně liší.

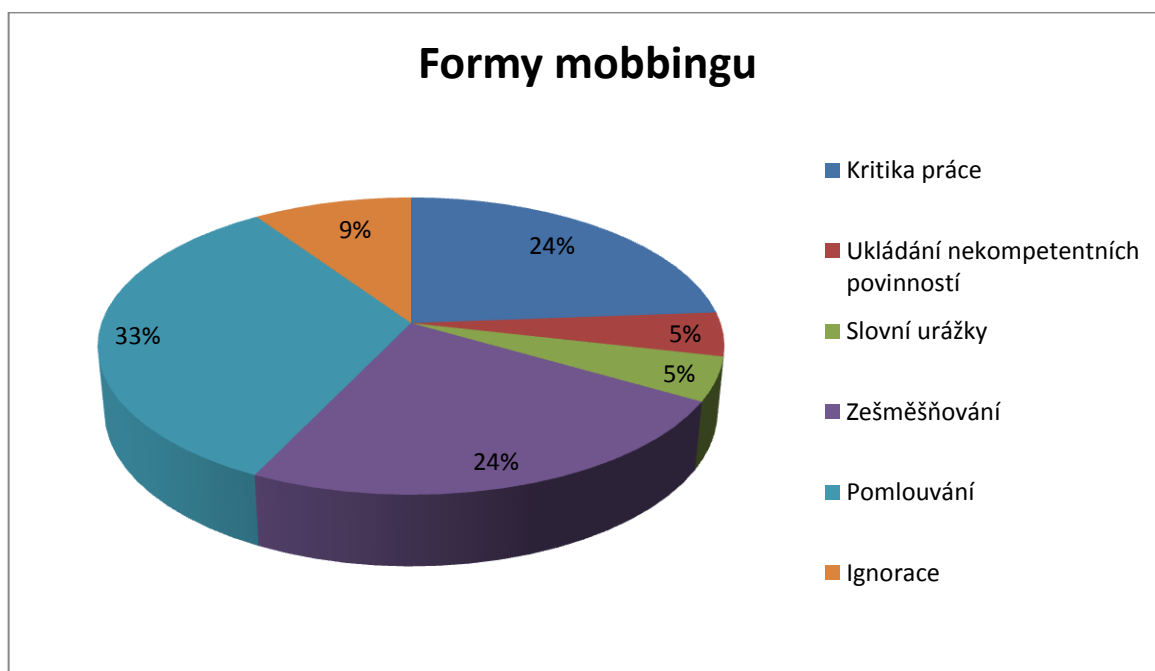
VO6: S jakými nejčastějšími formami mobbingu se oběti setkali?

„V jaké formě jste se setkal/a s mobbingem? (uved'te více možností)

- Ukládání nekompetentních povinností
- Kritika práce
- Slovní urážky

- d) Zesměšňování
- e) Pomlouvání
- f) Kritika soukromého života
- g) Vyhrožování
- h) Ignorance
- i) Výhrůžky k fyzickému napadení
- j) Snaha či provedení sexuálního zneužití
- k) Jiné (uved'te)

Graf 8. Formy mobbingu

Při dotázání se respondentů, kterým útokům museli nejčastěji čelit jako oběti mobbingu, uvedli, že nejvíce museli čelit slovním útokům a to v podobě pomlouvání zaměňování a kritiky práce, jak je patrné z grafu č. 8. Dalšími s formami mobbingu, kterým museli respondenti čelit, jsou slovní urážky, ukládání nekompetentních povinností a ignorace ze strany mobbera. Co se týká dalších uvedených možností, žádný z respondentů, který se stal obětí mobbingu, jej neuvěděl.

Na základních školách se oběti mobbingu především setkávají nebo setkávali s útoky typu pomlouvání nebo zesměšňování, což znamená, že oběti jsou spíše postihnuty slovními formami mobbingu než formami fyzickými, ať už se to týká fyzického napadení nebo sexuálního napadení či zneužití. S jinými formami mobbingu, než byly uvedeny v dotazníkové otázce, se respondenti podle svých zkušeností také nesešli, vzhledem

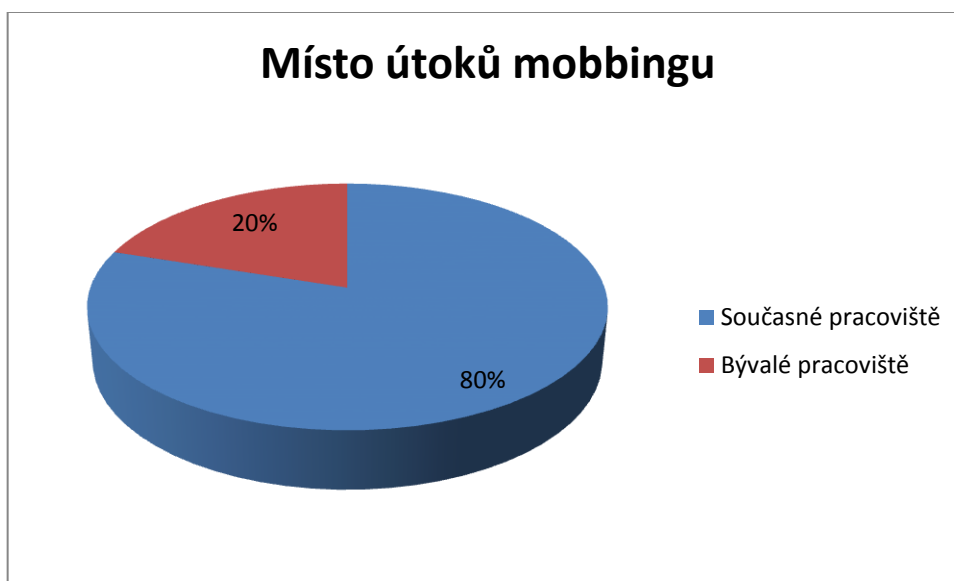
k tomu, že v této kolonce nebyla uvedena žádná odpověď. Většina respondentů se shodla na projevech mobbingu pomocí pomlouvání, zesměšňování a kritiky práce.

VO7: Na jakém pracovišti se oběti setkali s mobbingem?

„Útoky mobbingu jste prožíval/a, nebo prožíváte?“

- a) Na současném pracovišti
- b) Na bývalém pracovišti

Graf 9. Místo útoků mobbingu

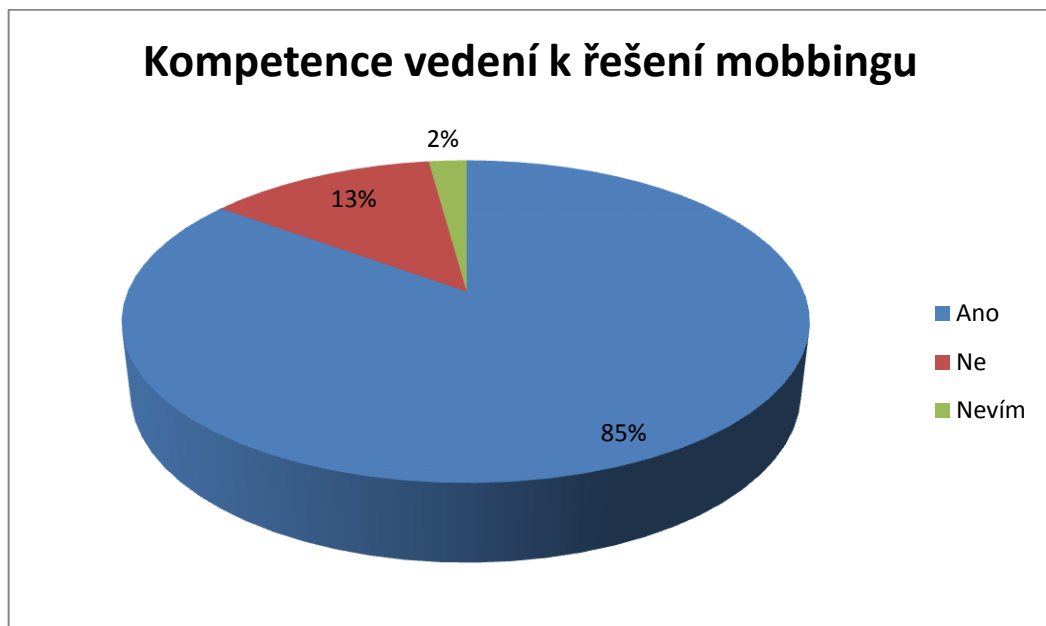
Jak můžeme vidět na grafu č. 9, nejvíce obětí postihnutých mobbingem prožívalo, nebo možná stále ještě prožívá útoky mobbingu na svém současném pracovišti. Jestliže je tento stav aktuální, měly by si oběti uvědomit, že nejde o žádnou legraci a včas reagovat a bojovat proti tomuto jevu. Nejvhodnějším řešením, které by měli oběti mobbingu udělat, je kontaktovat vedení školy, s čímž souvisí naše poslední výzkumná otázka.

VO8: Je dané vedení školy kompetentní k řešení problémů spojených s mobbingem?

„Podle Vašeho názoru, je vedení školy, respektive ředitel školy, kompetentní k řešení takového problému jako je mobbing?“

- a) Ano
- b) Ne (uved'te proč)

Graf 10. Kompetence vedení školy k řešení mobbingu

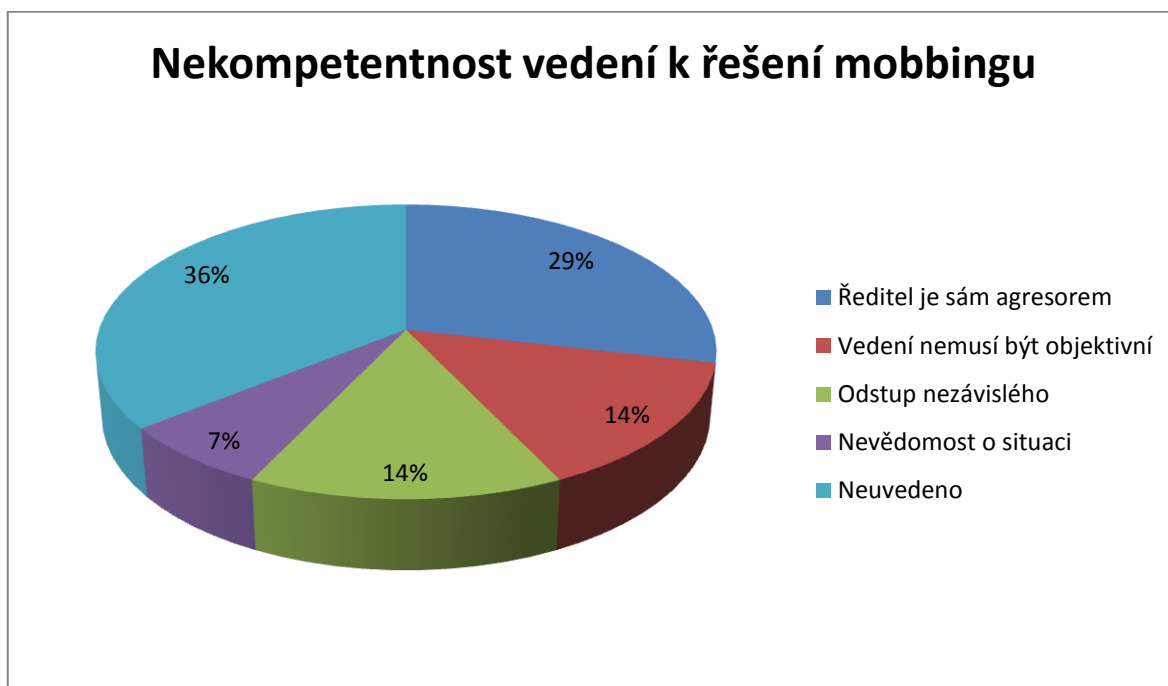

Na otázku, zda je vedení školy kompetentní k řešení problémů spojených s mobbingem, dvě třetiny respondentů uvedlo, že ano, že si myslí, že vedení základní školy, na které pracují, je kompetentní k řešení mobbingu, jak můžeme vidět na grafu č. 10. Zbývá jedna třetina respondentů uvedla, že ne, anebo si tím nejsou jistí. Svou negativní odpověď měli respondenti odůvodnit.

Důvody k nekompetentnosti vedení školy k řešení problémů spojených s mobbingem:

- Ředitel může být sám agresorem
- Vedení nemusí být objektivní, může jednomu stranit
- Situace potřebuje odstup, někoho nezávislého mimo školu
- Vedení o mobbingu neví
- Neuvedeno

Graf 11. Důvody nekompetentnosti vedení školy k řešení mobbingu

Podle uvedených odpovědí respondentů na otázku, proč si myslí, že vedení školy není kompetentní k řešení problémů spojených s mobbingem, je nejčastější důvodem toho tvrzení to, že sám ředitel školy může být strůjcem mobbingu, jak je patrné z grafu č. 10. Další důvody byly uvedeny, že vedení, či ředitel nemusí být objektivní a tzv. nadržovat jedné straně, nebo že k řešení této situace je potřeba člověk, který má určitý odstup a není pracovníkem dané školy. Bohužel, nejvíce jsme se setkali s tím, že odpověď respondentů nebyla vůbec odůvodněna.

6.4 Shrnutí výsledků

Hlavním výzkumným cílem naší bakalářské práce bylo zjistit, zda se mobbing na českých základních školách vyskytuje a v jaké míře. S dílčími cíli následně korespondovaly výzkumné otázky, na které měl náš kvantitativní výzkum přinést odpovědi.

První výzkumná otázka se týkala výskytu mobbingu mezi pedagogy na základní škole, na kterou tedy byla v dotazníku položena jednoduchá otázka a to ta, zda se tedy konkrétní respondent stal obětí mobbingu, či nikoliv. Výzkum nám ukázal, že obětí mobbingu se během své dosavadní pedagogické praxe stalo 10% z námi oslovených respondentů. Mohlo by se říci, že tento závěr není nikterak vysoký, nicméně, i 10% je mnoho, vzhledem k

závažnosti dané situace, kdy oběti mobbingu hrozí velká zdravotní rizika, způsobená tímto jevem.

Druhá výzkumná otázka byla zaměřená na pohlaví obětí mobbingu. Z celkového počtu 10 obětí mobbingu na všech námi oslovených základních školách se objevil jako oběť pouze jeden muž a zbylých 9 obětí byly ženy. Podle výpočtu pomocí chí – kvadrátu jsme zjistili, že tedy nezáleží na pohlaví, jestliže se stanete obětí mobbingu, tudíž se oběť mobbingu může stát jak muž, tak i žena.

Třetí výzkumná otázka se ptala, v jakém věkovém rozmezí se oběti mobbingu nejvíce vyskytují. Podle uvedených odpovědí jsme zjistili, že nejvíce obětí mobbingu je ve věku mezi 35 – 60 lety. V rozmezí mezi lety 20 – 35 let a v 60 – ti a výše letech, se žádný námi dotazovaný respondent nestal za prozatímní dobu své pedagogické praxe obětí mobbingu. Ovšem i tato skutečnost nám udává, že nezáleží na věku oběti, protože z celkového počtu námi dotazovaných respondentů bylo právě ve věku mezi 35 – 60 lety.

Čtvrtá výzkumná otázka se zaměřila na informovanost pedagogů základních škol o pojmu mobbing. Že se s pojmem mobbing setkali poprvé až díky našemu výzkumu, uvedlo 37 respondentů, jež tvoří zhruba 40% všech dotazovaných. Zbylých 60% uvedlo, že pojem mobbing zná a setkalo se s ním již dříve. Dalo by se říci, že tato informace je pro nás klíčová, vzhledem k tomu, že o této problematice by měl mít alespoň minimální znalosti každý pedagog. Proto je důležité pro našich 40 % respondentů, ale i pro všechny ostatní, kteří s námi v našem výzkumu nespolupracovali, aby se o tento jev více zajímali a rozšířili si tak vědění o tomto závažném jevu.

Pátá výzkumná otázka zjišťovala, zda jsou aktéři mobbingu, tzv. mobbeři, spíše ženy nebo muži. Tato otázka se dělila na dvě části, a to na část první, kde své zkušenosti na pohlaví mobberů uváděli oběti, které mají již jisté zkušenosti s mobbingem, a na část druhou, kterou zodpovídali svědci mobbingu, co si myslí o pohlaví mobberů. Výsledky nám vyšly naprosto rozdílné, a to takové, že oběti mobbingu uváděli spíše, že na pohlaví mobberů nezáleží, že mobberem může být stejně často žena jako muž. Naopak svědkové mobbingu uvedli, že si myslí, že nejčastěji jsou mobbery ženy. Je pravděpodobné, že tato odpověď je založena právě na tom, že je školství příliš feminizované, proto si většina žen myslí, že jej mohou mobbovat právě ženy.

Šestá výzkumná otázka se zaměřila jen na oběti mobbingu a na projevy a formy útoků mobbingu, se kterými se jako oběti setkali. Respondenti měli na výběr uvedených několik

možností, ze kterých si mohli vybrat právě tu formu, se kterou se jakožto oběti setkali, nebo mohli uvést vlastní zkušenost s formou mobbingu, která v našem výběru nebyla uvedena. Tak se nestalo, respondenti uvedli pouze ty možnosti, ze kterých jsme jim dali na výběr a nejčastěji se tedy setkali s pomlouváním, jakožto forma mobbingu, jenž tuto odpověď uvedlo 33% respondentů. Za touto odpovědí následovaly odpovědi kritika práce a zesměšňování, jakožto další formy mobbingu, s nimiž se oběti setkali. Obě tyto odpovědi uvedlo 24% respondentů. S dalšími námi uvedenými formami se respondenti setkali pouze v malé míře a s některými formami se oběti neseťkali vůbec.

Sedmá výzkumná otázka se ptala, zda se oběti setkali s mobbingem na minulém pracovišti nebo na současném. Ze všech 10 respondentů, jenž se stali obětí mobbingu, 8 uvedlo, že se s mobbingem setkali na pracovišti, na kterém momentálně vykonávají svou pedagogickou praxi. Cože znamená, že celých 80% obětí může být i nadále ohroženo mobbingem, vzhledem k tomu, že se s tímto problémem nemuseli ještě nikomu svěřit. Zbylé 2 oběti se s mobbingem setkalo na minulém pracovišti, proto můžeme předpokládat, že tyto situace úspěšně zvládli, bez větších problémů a pokračují i nadále v pedagogické praxi.

Poslední, tedy osmá výzkumná otázka se zaměřila na vedení školy, a na její kompetenci k řešení problémů spojených s mobbingem. Tato výzkumná otázka se opět zaměřila na všechny respondenty, čili i na ty, jež se nestali obětí mobbingu. Ze všech těchto respondentů 85% uvedlo, že vedení školy či ředitel školy jsou kompetentní k řešení problémů spojených s mobbingem. 13% respondentů uvedlo, že si nemyslí, že je vedení školy či ředitel kompetentní k řešení těchto problémů a zbylá 2% uvedla, že neví, že si nejsou odpovědi na tuto otázku jistí.

6.5 Závěry a diskuze

Výzkumným cílem naší bakalářské práce bylo zjistit, zda se vyskytuje mobbing mezi pedagogickými pracovníky na základní škole, v našem případě na základních školách ve Zlínském kraji. Již předešlé zrealizované výzkumy ukázaly, že se mobbing v českém školství vyskytuje a náš výzkum to jen potvrdil.

Zda jsou mobbingem ohroženy více muži nebo ženy je velmi diskutabilní otázka, vzhledem k tomu, že jednoznačná oběť mobbingu se nedá popsat a na pohlaví záleží zejména podle typu pracoviště. Pokud bychom se tedy řídili teorií a statistickými výsledky,

měl náš výzkum dokázat, že jsou na základních školách více ohroženy mobbingem ženy, jelikož se ve školství jedná o téměř ženský kolektiv. Nicméně se ukázalo, že to není tak úplně pravdou a mezi oběti se v našem výzkumu našli i muži. Při řešení mobbingu na poškozené škole, je důležité znát pohlaví oběti, neboť mobbeři ženy mají jiné způsoby provádění mobbingu než mobbeři muži a podle statistik si mobbeři ženy více vybírají mezi svými oběťmi také ženy a naopak.

Podobné je to i s věkem obětí. Statistiky říkají, že jsou mobbingem ohroženy lidé zejména mezi 40 – 50 rokem života, což může být také diskutabilní, poněvadž jsou pracoviště, která jsou charakteristická svým mladým kolektivem a mobbing se zde vyskytnout může také. Proto musí mít vedení na paměti, že školit své zaměstnance ohledně mobbingu musí, nehledě na jejich věk.

Samozřejmě velmi důležitým faktem o proškolení zaměstnanců o mobbingu je prozatímní informace o tomto jevu. Podle předchozích výzkumů zná mobbing zhruba 60% pedagogů základních škol. Naše výsledky korespondují s výsledky předešlými. Dalo by se říci, že z našeho vzorku má dostatečné informace o pojmu mobbing také 60% oslovených pedagogů základních škol ze Zlínského kraje.

Jestliže se zaměříme na doporučení pro vedení dané základní školy, jak lépe připravit své zaměstnance, tedy pedagogy na situaci zvanou mobbing, je důležitá osvěta. Bylo by dobré pravidelně pro pedagogy připravovat tzv. zaměstnanecké hodiny, kde se zaměstnanci, v našem případě pedagogové budou postupně dozvídat vše potřebné o mobbingu. Tento vzdělávací program pro pedagogy bude probíhat jednou za měsíc v rozmezí 1,5 hodiny, kde se půjde od samotných teoretických počátků a vymezení, co to vlastně mobbing je, až po případné odstrašující příklady z praxe. Tím se pedagogové dozvědí o mobbingu více a budou vědět, jak mají reagovat, pokud by se stali svědky, či dokonce samotnou obětí mobbingu. Jak jsme již výše zmiňovali, důležitým krokem ke správnému odhalení aktéra, tedy mobbera, je důležité znát pohlaví oběti a dále především způsoby provádění mobbingu, poněvadž muži mají jiné způsoby ublížení druhým než ženy.

Na tento vzdělávací program je určená doba 12 měsíců, čili 1 rok. Po uplynutí této doby se předpokládá, že pedagogové mají dostatečné informace o mobbingu a bude čekat je závěrečný test na procvičení jejich dosažených znalostí. Testy budou anonymní a výsledky budou zkoumány komplexně podle škol. Projekt bude realizován prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme se zabývali tématem mobbingu, neboť z našeho pohledu je důležité toto téma v dnešní době znát, vzhledem k tomu, že k rizikovým chováním dochází na pracovišti stále častěji a záleží na našich vědomostech a schopnostech poznat v takovém chování mobbing a včas ho zastavit. Dlouhá léta byl mobbing tabuizován, což neznamená, jak si mohou někteří jedinci myslet, že zde mobbing byl i v minulých letech.

Samozřejmě, že se mobbing vyskytuje snad ve všech možných profesích, tedy především v těch, kde je velká sociální interakce mezi pracovníky. Pedagogy základních škol jsme si vybrali ale proto, že se velmi často mluví o šikaně na základních školách mezi žáky nebo šikaně zaměřené na učitele, ale za strany žáka či žáků. O „šikaně“ mezi samotnými pedagogickými pracovníky se mnoho literatury nezmiňuje. Proto jsme si chtěli ověřit, jestli samotní pedagogičtí pracovníci, si jsou vědomi, že existuje i taková forma šikany a zda o ní mají dostatek informací.

Teoretická část bakalářské práce byla zaměřená na vymezení základních pojmů, které úzce souvisí s pojmem mobbing a ve většině případů tomuto pojmu, neboli samotnému činu, předchází. Byly to pojmy jako problémové a rizikové chování, jakožto široké označení pro všechny typy negativního chování nejen na pracovišti. Postupně jsme od širšího vymezení šli k tomu nejužšímu, který byl pro naši práci nejdůležitější. To znamená, že nejprve jsme si vymezili agresi, násilí a šikanu, až jsme se konečně dostali k vymezení pojmu mobbing, jeho fázi a následkům, a dále pak také k popsání obětí a mobberů, kteří jsou nejdůležitější složkou mobbingu.

V praktické části jsme se zaměřili již na samotné pedagogy základních škol, kteří plnili role respondentů pro náš výzkum. Zjišťovali jsme, zda se na dané základní škole vyskytuje mobbing, kdo jsou nejčastější oběti mobbingu, to znamená, že jsme zjišťovali pohlaví obětí, věk obětí, ale zároveň jsme také zjišťovali informovanost o mobbingu a formy mobbingu, se kterými se dané oběti setkali.

Podle výsledků usuzujeme, že se mobbing opravdu vyskytuje na základních školách, i když by se dalo tvrdit, že ne v hojné míře, nicméně i malé číslo, je pro tuto situaci důležité, neboť je potřeba tento jev zarazit v prvopočátku a nenechat jej zajít až do poslední destruktivní fáze. Co se týče informovanosti, jsou si pedagogové vědomi, o co se jedná, ale menší osvěta o pojmu by určitě neuškodila, protože v tomto případě se určitě nejedná o známý citát, že méně znamená více.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BEŇO, P. *Můj šéf, můj nepřítel?* Vyd. 1. Šlapanice: Era, 2003, 181 s. ISBN 80-86517-34-9.
- [2] Bully online [online] [cit. 17-03-2014]. Dostupný z WWW: <http://bullyonline.org/workbully/mobbing>. Htm.
- [3] ČECH, Tomáš. *Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol: škola a zdraví pro 21. Století*, 2011, 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita se spoluprací s MSD, 2011, 255 s. ISBN 978-80-210-5448-6.
- [4] ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Fakta v.o.s, 1999, 204 s. ISBN 80-902614-1-8.
- [5] DUFFY, Maureen and Len SPERRY. *Mobbing: Causes, Consequences, and Solutions*. Vyd. 1. New York: Oxford University Press, Inc., 2012. ISBN 978-0-19-538001-9.
- [6] FEHLAU, Eberhard. *Konflikty v práci. Jak se vypořádat s konfliktními situacemi a lidmi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2003, 112 s. ISBN 80-247-0533-8.
- [7] FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [8] FRIELINGS DORF, Karl. *Agrese utváří vztahy: Jak se z destruktivních sil mohou stát síly prospěšné životu*. Vyd. 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 160 s. ISBN 80-7192-502-0.
- [9] HERZOG, Rupert. *Násilí není řešení: prevence násilí a management konfliktu ve školách*. Vyd. 1. v českém jazyce. Plzeň: Fraus, 2009, 120 s. ISBN 978-80-7238-850-9.
- [10] HIRIGOYEN, Marie – France. *Psychické násilí v rodině a zaměstnání*. Vyd. 1. Praha: Academica, 2002, 230 s. ISBN 80-200-0994-9.
- [11] HUBER, Brigitte. *Psychický terror na pracovišti: Mobbing*. Martin: Neografie, 1995, 143 s. ISBN 80-85186-62-4.
- [12] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1396-4.

- [13] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 255 s. ISBN 80-7178-513-x.
- [14] KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
- [15] KRATZ, Hanz-Jurgen. *Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2005, 131 s. ISBN 80-7261-127-5.
- [16] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [17] MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ a Petr NOVÁK. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Vyd. 1. Praha: TOGGO, 2010, 251 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
- [18] NOVÁK, Tomáš a Věra CAPPONI. *Sám proti agresi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1996, 128 s. ISBN 80-7169-253-0.
- [19] NAVRÁTIL, Stanislav a Jan MATTIOLI. *Problémové chování dětí a mládeže: [Jak mu předcházet, jak ho eliminovat]* Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 120 s. ISBN 978-80-247-3672-3.
- [20] ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- [21] SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí*. Vyd. 1. Praha: Eurounion, 1996, 134 s. ISBN 80-85858-30-4.
- [22] SVOBODOVÁ, Lenka. *Nenechte se šikanovat kolegu: mobbing – skrytá hrozba*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 108 s. ISBN 978-80-247-2474-4.
- [23] VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 154 s. ISBN 8024403374.
- [24] VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: ISV, 1997, 453 s. ISBN 80-85866-20-x.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

tzv.	takzvaně.
s.	strana.
cit.	citováno.
kol.	kolektiv
atd.	a tak dále
resp.	respektive
angl.	anglicky
něm.	německy
apod.	a podobně
FTF	Konfederace profesionálů v Dánsku
ZŠ	základní škola
ŠD	školní družina
AV ČR	Akademie věd České Republiky
GfK	Growth from Knowledge
IQ	intelligenční kvocient
H1	hypotéza 1
H2	hypotéza 2
H3	hypotéza 3
č.	číslo
H ₀ 1	hypotéza nulová 1
H _A 1	hypotéza alternativní 1
H ₀ 2	hypotéza nulová 2
H _A 2	hypotéza alternativní 2
H ₀ 3	hypotéza nulová 3
H _A 3	hypotéza alternativní 3

VO5 výzkumná otázka 5

VO6 výzkumná otázka 6

VO7 výzkumná otázka 7

VO8 výzkumná otázka 8

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Graf 1. Pohlaví respondentů	46
Graf 2. Věková struktura respondentů	47
Graf 3. Oběti mobbingu	59
Graf 4. Věkové rozložení obětí mobbingu.....	60
Graf 5. Informovanost o pojmu mobbing mezi všemi respondenty	62
Graf 6. Pohlaví mobberů z hlediska obětí.....	63
Graf 7. Pohlaví mobberů z pohledu svědků.....	64
Graf 8. Formy mobbingu	65
Graf 9. Místo útoků mobbingu	66
Graf 10. Kompetence vedení školy k řešení mobbingu.....	67
Graf 11. Důvody nekompetentnosti vedení školy k řešení mobbingu.....	68
Tabulka 1. Výskyt mobbingu ve světě.....	39
Tabulka 2. Pohlaví respondentů na ZŠ 1	48
Tabulka 3. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 1	49
Tabulka 4. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 1	49
Tabulka 5. Oběti mobbingu na ZŠ 1	49
Tabulka 6. Pohlaví respondentů na ZŠ 2	50
Tabulka 7. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 2	50
Tabulka 8. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 2	51
Tabulka 9. Oběti mobbingu na ZŠ 2	51
Tabulka 10. Pohlaví respondentů na ZŠ 3	52
Tabulka 11. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 3	52
Tabulka 12. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 3	53
Tabulka 13. Oběti mobbingu na ZŠ 3	53
Tabulka 14. Pohlaví respondentů na ZŠ 4	54
Tabulka 15. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 4	54
Tabulka 16. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 4	55
Tabulka 17. Oběti mobbingu na ZŠ 4.....	55
Tabulka 18. Pohlaví respondentů na ZŠ 5	56
Tabulka 19. Věkové skupiny respondentů na ZŠ 5	56
Tabulka 20. Informovanost o pojmu mobbing na ZŠ 5	57
Tabulka 21. Oběti mobbingu na ZŠ 5	57

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den paní učitelko, pane učiteli,

Jmenuji se Veronika Mlčáková a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulty humanitních studií, oboru Sociální pedagogika ve 3. ročníku. Chtěla bych Vás požádat o spolupráci a pomoc při výzkumu k mé bakalářské práci, která se týká tématu Mobbing ve školství, a jeho dopadem na oběti a agresory.

Jsem si plně vědoma toho, že téma je velmi ožehavé a není příjemné pro člověka, který se stal obětí tohoto činu, o něm mluvit, ale budu velmi ráda, když mi na následující otázky budete odpovídat **upřímně**. Veškerá data budou **anonymní**, nikde nemusíte psát své jméno, tudíž se ani vaše jméno nikde neukáže. Vyplňování mého dotazníku Vám zabere maximálně 15 minut času.

Moc Vám děkuji za ochotu, kterou mi svými odpověďmi prokazujete.

Ještě než začnete s vyplňováním, ráda bych Vás seznámila se samotným pojmem mobbing a s jeho vymezením.

Mobbing je negativní činnost, akce, chování, které se děje na pracovišti mezi pracovníky. Je to tedy forma útoku osoby, která je na tom pozičně stejně jako druhá osoba, čili oběť. Takové chování má osobu znemožnit, poškodit její pověst, snížit její sebeúctu a sebevědomí a úctu u ostatních. V některých případech může takové chování vést až k poškození a destrukci psychického zdraví oběti.

K nejčastějším projevům mobbingu patří například: pomlouvání, zesměšňování, ponižování, zadávání nesmyslných úkolů, ignorování, omezování, naborávání soukromí, vyhrožování atd.

1. Pohlaví
 - a) žena
 - b) muž

2. Kolik je Vám let?
 - a) 20 – 35 let
 - b) 35 – 45 let
 - c) 45 – 60 let
 - d) 60 a více let

3. Jaké máte vztahy na pracovišti se svými kolegy?
 - a) Přátelské
 - b) Pouze na pracovní úrovni
 - c) Nechci se s nikým přátelit, jsem spíše samotář/ka
 - d) Konfliktní až nepřátelské

4. Slyšel/a jste někdy o pojmu mobbing?
 - a) Ano, vím, o co se jedná
 - b) Ne, dnes jsem o něm slyšel/a poprvé

5. Myslíte si, že se mobbing vyskytuje na českých základních školách?
 - a) Ano
 - b) Nevím
 - c) Ne

6. Myslíte, že se mobbing vyskytuje na škole, kde momentálně pracujete?
 - a) Ano
 - b) Nevím
 - c) Ne

7. Stal/a jste se za dobu své pedagogické praxe někdy obětí mobbingu?
 - a) Ano
 - b) Ne

Pokud jste na otázku číslo 7 odpověděl/a NE, pokračujte otázkou 14.

8. Jak dlouho jste byl/a vystavován/a útokům mobbingu?
Uveďte dobu v měsících

9. Útoky mobbingu jste prožíval/a, nebo prožíváte?
 - a) Na současném pracovišti
 - b) Na bývalém pracovišti

10. V jaké formě jste se setkal/a s mobbingem? (Uveďte více možností)
 - a) Ukládání nekompetentních povinností
 - b) Kritika práce
 - c) Slovní urážky
 - d) Zesměšňování
 - e) Pomlouvání
 - f) Kritika soukromého života
 - g) Vyhrožování
 - h) Ignorace

- i) Výhrůžky k fyzickému napadení
 - j) Snaha či provedení sexuálního zneužití
 - k) Jiné (uved'te)
-

11. Jak často jste byl/a těmto situacím vystavován/a? (pouze u situací, které se opakovaly déle jak 6 měsíců)
- a) Denně
 - b) Jednou týdně
 - c) Nepravidelně
12. Podle Vaší osobní zkušenosti jsou agresory mobbingu?
- a) Muži
 - b) Ženy
 - c) Muži i ženy
13. Podle Vaší osobní zkušenosti, jsou agresoři spíše ve věku?
- a) 20 – 35 let
 - b) 35 – 45 let
 - c) 45 – 60 let
 - d) 60 a více let

Svědék mobbingu:

14. Pokud jste se nikdy nestal/a obětí mobbingu, zaregistroval/a jste jej na Vašem pracovišti?
- a) Ano
 - b) Nevím
 - c) Ne
15. Myslíte si, že agresoři mobbingu jsou především?
- a) Muži
 - b) Ženy
16. Myslíte si, že oběti mobbingu jsou především?
- a) Muži
 - b) Ženy

17. Podle Vašeho názoru, je vedení školy, respektive ředitel školy, kompetentní k řešení takového problému jako je mobbing?

- a) Ano
- b) Ne (uved'te proč)

.....

Děkuji za Váš čas a přeji mnoho pracovních i osobních úspěchů.